

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
кафедра германської філології

Магістерська робота на здобуття кваліфікації магістра

Спеціальність 035 «Філологія»

Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури

(переклад включно), перша – англійська»

***«Культурні реалії як відображення національних особливостей
Великобританії 18 століття: перекладацький аспект»***

Допущено до захисту «__» _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології ___ канд. філол. наук, доц. Баранова С.В.

Виконала:

студентка групи ПР.м-21/2

Толста Оксана Петрівна

Науковий керівник:

канд. філол. наук, проф.

Кобякова Ірина Карпівна

Суми, 2023

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ..... | 2 |
| ВСТУП..... | 3 |
| РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ..... | 7 |
| 1.1. Культурно маркована лексика як перекладознавча категорія..... | 7 |
| 1.2. Понятійний апарат культурної маркованості слів..... | 11 |
| 1.3. Підходи до класифікації культурних реалій..... | 16 |
| РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ... .. | 22 |
| 2.1. Роль перекладацької прагматики при відтворенні реалій | 22 |
| 2.2. Проблема збереження культурної своєрідності при переклад і художніх текстів..... | 26 |
| РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ ПРИЙОМІВ УКРАЇНОМОВНОГО ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕНІСТЬ»..... | 30 |
| 3.1. Культурні реалії адміністративно-територіального устрою..... | 30 |
| 3.2. Культурні реалії соціально-класової структури суспільства..... | 32 |
| 3.3. Військові культурні реалії..... | 36 |
| 3.4. Соціально-культурні історичні реалії..... | 41 |
| 3.5. Ономастичні культурно марковані лексеми..... | 46 |
| 3.6. Вправи на відпрацювання прийомів перекладу культурних реалій...50 | |
| ВИСНОВКИ..... | 54 |
| SUMMARY..... | 58 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... | 64 |

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

МО – мова оригіналу

МП – мова перекладу

ТО – текст оригіналу

ТП – текст перекладу

БЕЛ – безеквівалентна лексика

ВСТУП

У сучасному перекладознавстві відмічається зростання інтересу до вивчення мовних та позамовних аспектів комунікації, особливо в контексті перекладів художньої літератури. Ці переклади не лише сприяють співробітництву між країнами та культурами, але й взаємно збагачують їхню спадщину. Важливим напрямком у цьому вивченні є відтворення національної специфіки оригінального твору, що є ключовим аспектом досліджень у перекладознавстві. Цей постійний інтерес спонукає до розвитку різноманітних підходів, спрямованих на взаємозв'язок мовних, функціональних і прагматичних аспектів.

З розвитком бачення перекладацького процесу як міжкультурної взаємодії національно специфічна лексика стала об'єктом зацікавлення мовознавців (О. Чередниченко, В. Коптілов, Л. Коломієць, К. Кіяниця, Ю. Найда, Х. Гаврилюк, Дж. Кетфорд, І. Левий), виокремившись в окремий напрямок дослідження окремих перекладацьких одиниць – культурних реалій.

Широкий спектр проблемних питань, порушених науковим визнанням нової перекладацької категорії слів зрушив і транслятологічні студії. **Актуальність** поданої роботи визначається спрямованістю сучасних перекладознавчих студій на вивчення ефективних тактик і стратегій адекватного відтворення прагматичного потенціалу культурних реалій.

Мета дослідження сформована в межах його актуальності, й полягає у системному аналізі уривків україномовного перекладу роману Дж. Остен «Гордість і упередженість», описі ефективних перекладацьких прийомів для збереження прагматики застосованих реалій 18 ст. у перекладеному тексті, розробці типових вправ для навчання роботі з перекладом реалій.

Поставлена мета визначила ряд дослідницьких **завдань**:

- 1) детермінувати основні поняття дослідження (реалія, безеквівалентна лексика, прагматика, перекладацький прийом);

- 2) розглянути проблему збереження прагматики реалії та збереження її оригінальності у процесі відтворення цільовою мовою;
- 3) проаналізувати текст роману “*Pride and Prejudice*” й його україномовний переклад, виявити й систематизувати культурні реалії 18 ст. і їх перекладацькі відповідники;
- 4) провести огляд перекладацьких прийомів, застосованих для відтворення виявлених культурних реалій;
- 5) запропонувати види вправ для відпрацювання перекладацьких навичок роботи з культурними реаліями.

Об’єктом дослідження є англomовні культурні реалії 18 ст., виявлені в англomовному романі “*Pride and Prejudice*”, **предметом** – перекладацькі прийоми культурних реалій, використані перекладачем В. Горбатьком для їх відтворення українською мовою.

Методи дослідження, які уможливили виконання поставлених наукових завдань:

- 1) метод індуктивного та дедуктивного аналізу та синтезу для теоретичного узагальнення, з’ясування закономірностей та формування висновків;
- 2) компонентний аналіз для з’ясування детермінації культурної реалії, визначення прагматичної функції та семантичної структури виявлених англomовних реалій 18 ст.;
- 3) метод суцільної вибірки для відбору релевантного матеріалу;
- 5) метод операції, класифікації та систематизації для систематизації виявлених реалій та їх перекладацьких відповідників;
- 6) компаративний аналіз для порівняння варіантів відтворення англomовних культурних реалій 18 ст. у романі Дж. Остен.

Матеріалом роботи слугували культурні реалії англійського суспільства 18 ст.. виявлені в оригінальному тексті роману, і відповідні уривки в україномовному перекладі за авторства В. Горбатька.

Теоретичне значення дослідження полягає в систематизації основних положень і термінів перекладознавства в сфері перекладу культурних реалій,

зокрема теоретичне розуміння явища реалії як перекладознавчої одиниці, особливостей збереження їх прагматики та оригінальності при відтворенні українською мовою, опис прийомів їх відтворення в українській мові.

Практична цінність магістерської роботи полягає у можливості використання отриманих дослідницьких результатів у подальших транслятологічних дослідженнях, а запропонованих типових вправ – у курсах з перекладознавства, лінгвокультурології тощо.

Апробація результатів та публікації. За темою дослідження прийнято до друку фахову статтю за авторством Кобякової І. К. і Толстої О. П. «Перекладацькі прийоми збереження своєрідності оригіналу при відтворенні культурно маркованих одиниць українською мовою» до збірника «Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія» № 3/2023.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, резюме й списків використаної літератури, довідникової літератури (11 одиниць) та ілюстративної літератури (2 одиниці) . Загальний обсяг роботи 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ

1.1. Культурно маркована лексика як перекладознавча категорія

Сучасне перекладознавство розглядає переклад як процес міжмовної комунікації, у результаті якого створюється вторинний текст, що заміщує вихідний текст у іншому культурному та мовному контексті. Оскільки кожна мова відображає унікальні риси національної культури, історії, менталітету та життя народу, розуміння яких може бути викликом для носіїв інших мов, то ці відмінності проявляються на різних рівнях мови, зокрема на лексичному рівні. Найбільш частими лексичними одиницями, які мають національну специфіку, є терміни, що відображають реалії кожної культури.

Перехід від лінгвістичного до лінгвокультурного векторів бачення перекладу започаткував висвітлення проблематики відтворення культурної специфіки оригіналу. До цього переклад переважно розглядався як бінарний процес, основною умовою якого є взаємодія мов оригіналу й перекладу. Але з 80 рр. 20 ст. у перекладознавстві набуває поширення концепція «культурного повороту», започаткований С. Баснет [43].

Услід висловленим думкам науковиці, переклад варто розглядати не як окремі слова чи словосполучення, які треба передати, але як результат рідної культури. Замість бачення тексту в якості набору культурно-специфічних елементів, його слід вбачати як спосіб вираження специфіки певної культури [24, с. 23, 31]. З початком нового етапу вивчення перекладацьких процесів та їх елементів, активно набувають розвитку проблеми взаємодії культури й перекладу, здійснюються спроби термінологічного визначення перекладу в системі лінгвокультурного підходу.

На думку Ю. Гаус, переклад не лише лінгвістичний акт, а й акт міжкультурної взаємодії, що не мислиться без мови й культури [29]. На думку

Г. Фермеєра, переклад є явищем інтерлінгвальним та інтеркультурним, передбачаючи мовний і культурний трансфер [29]. Л. Коломієць зазначала, що вектор «культурного повороту» був менш відчутним у вітчизняному перекладознавстві, на відміну від західних студій, утім звернення до націєтворчого потенціалу перекладацького процесу та його ролі в становленні й розвитку українського набували все більшої уваги [7, с. 8].

Становлення культурологічного підходу в перекладознавстві зумовили спроби наповнення термінологічного апарату, в тому числі, й численні підходи до визначення ключових термінів, на кшталт «культурно маркований», «реалія» та ін. Так, слово мови оригіналу (МО) може бути виразником незрозумілого для цільової аудиторії концепту, куди входитиме будь-що, від релігійних до гастрономічних номінацій. І хоча слово й концепт можуть мати очевидний зв'язок, але в процесі перекладу простежується нерівноцінність мовної і концептуальної площин. Саме тому ми погоджуємося із висловлюванням М. Палюшкевич-Місячек про те, що мова є явищем більшим за номенклатурну систему універсальних концептів [35].

У своєму дисертаційному дослідженні Х. Ю. Гаврилюк говорить про зв'язок «концепту» й «поняття». На основі огляду вже існуючих наукових висновків дослідниця доходить висновку, що концепт якраз і є сукупним поняттям: в нього входять образи та сутності, через які концепт відображається в свідомості людини. Відтак, з позицій лінгвістичного та лінгвокультурного підходів концепт також може включати ключові слова культури, а реалія може бути одним із способів його вираження у мові [3, с. 18].

Огляд базової літератури показав, що визначення терміну «реалія» через дискурси суміжних дисциплін (культурологія, психологія, лінгвістика тощо) не мають чіткого вектору й однозначності. Так, В. Кретов й Н. Фененко стверджують, що в науковій літературі реалія тлумачиться комплексно: явище позамовної дійсності, його культурний еквівалент, і засіб номінації цього концепту в мові. На їх думку, реалія є первинною за концепт, такий собі артефакт, який був пізнаний людиною і омовлений [3, с. 34].

Ю. Чала у своїх доробках розмежовує «концепт» і «реалію», адже, на її переконання, концепт не має предметного характеру, натомість чітко прив'язаний до певного часового відтинку [18, с. 122]. Ч. Хонвей розглядає мову як портрет матеріальної, інституційної та ментальної культури, що рефлектує, підтримує і розвиває інші її аспекти. А відтак, реалія, на її думку, є саме мовним атрибутом концепту [28, с. 123].

Проблема співвідношення концептів та реалій як метавиразників культури призводить до питання потенційної перекладності лексем, які виражають реалії. Екстралінгвістичне бачення реалій спочатку викликало заперечення можливості їх перекладу [65], або дуже умовним, оскільки деякі науковці вважали, що їх переклад залежить від контексту. Перекладознавці намагалися запропонувати різні підходи до відтворення реалій: буквальний переклад, відтворення семантичної структури, відмова від перекладу як такого [3].

У контексті культурного повороту у перекладознавстві, увага до проблеми перекладності та еквівалентності між культурно-специфічними термінами і фразами розглядається в залежності від взаємозв'язку між перекладом, мовою та культурою. Наприклад, Ю. Найда зауважує, що міжкультурні різниці становлять більший виклик для перекладача, ніж міжмовні різниці [33, с. 130]. Позиція Л. Венуті, у свою чергу, вказує на те, що перекладач не має за мету повністю усувати ці відмінності. Замість цього, перекладений текст слід стати місцем, де виявляється культурний контекст, де читач може сприймати культурні відмінності [44, с. 305]. М. Снелл-Хорнбі додає, що перекладність тексту залежить від того, наскільки він враховує специфіку власної культури [40, с. 41].

Концепція перекладності або неперекладності термінів пов'язана з поняттям «еквівалентності» або відсутності еквівалентів між мовами. Теорія еквівалентності відіграє ключову роль у вивченні перекладу і традиційно вважається основоположною у цій галузі. У теорії перекладу було розроблено різноманітні класифікації типів еквівалентності, такі як «функціональна» та «формальна/лінгвістична, формальна, когнітивна та динамічна еквівалентність» на різних рівнях мови, таких як слово, вище за рівнем слова, граматична,

текстуальна, прагматична еквівалентність тощо. Ця концепція передбачає взаємодію між об'єктами еквівалентних відносин – оригінальним текстом і перекладеним текстом, а також їхніми відповідними структурними складовими [23].

Деякі дослідники сприймають еквівалентність як формальний аспект. За словами М. Бейкер, термін «еквівалентність» часто використовується для зручності, і багато перекладачів використовують його без визначення теоретичного статусу. Еквівалентність розглядається як умова необхідна для здійснення перекладу, але також і як перешкода у розвитку перекладознавства, а також як корисна категорія для аналізу перекладів [23, с. 101].

Будь-яка з цих методик відтворення передбачає збереження певних аспектів вихідних одиниць та втрату інших. Жоден із них не може відтворити всю многогранність культурно-специфічного лексикону в повному обсязі. З погляду перекладу реалій та збереженні еквівалентності, постає також проблема вибору стратегій доместикації (*“domestication”* – одомашнення реалій) чи форенізації (*“foreignization”* – збереження іншокультурних особливостей). Різниця між ними визначає стратегію перекладу термінів, яку запропонував німецький лінгвіст і перекладач М. Шрайбер. На його думку, перекладач вибирає форенізацію, якщо прагне, щоб його переклад був зрозумілим саме як переклад, тоді як натуралізація спрямована на його сприйняття як оригіналу. У першому випадку фокус ставиться на вихідному тексті, у другому – на адаптації під аудиторію [38, с. 151-154].

Учений у подальшому розчленовує ці дві стратегії, відділяючи лінгвістичну форенізацію/натуралізацію, яка визначає відповідність стилю та мовних особливостей оригіналу, від культурної форенізації/натуралізації, яка відображає співвідношення між культурними концепціями МО та МП. Дослідник підкреслює практику одночасного застосування в перекладі лінгвістичної натуралізації та культурної форенізації [38, с. 151-154]. Тим не менш, жоден із підходів не забезпечує реалію від втрати культурної маркованості.

Окрім втрат, спричинених застосуванням певного перекладацького підходу, в самому процесі перекладання культурних реалій часто виникають помилкові припущення та неправильне розуміння лексем [36, с. 133]. Послідовні помилкові уявлення про значення термінів, усталені стереотипи щодо культурних реалій, які відображені в початковому тексті, можуть суттєво вплинути на точність та адекватність їх перекладу.

Розвиток міжкультурної комунікації безумовно призвів до зміни поглядів і векторів у транслятологічних дослідженнях. Так, вчені почали розглядати перекладуваний текст із культурно маркованими елементами як набір іншокультурних образів, які треба відтворити. Попри всі спроби визначитися із ефективною перекладацькою стратегією стосовно реалій, у процесі виконання перекладу перекладач невідворотно стикається з необхідністю досягнути еквівалентності культурних реалій та можливими супутніми втратами.

1.2. Понятійний апарат культурної маркованості слів

Наукові дослідження реалій в аспекті перекладознавчих студій показали значні розбіжності щодо тлумачення висвітлюваного явища. Часто науковці створювали, і продовжують створювати, власні терміни на позначення феномену реалії, через що нині існує низка майже тотожних номінацій: «лакуни», «варваризми», «культуроніми», «безеквівалентна лексика», «екзотична лексика», «чужомовні/побутові слова», «безеквівалентні лексичні одиниці», «фонова інформація», «алієнізми», «вокалізми», «етнографізми» та ін. Усі перелічені назви переважно мають однакове або дещо відмінне значення, в основі якого – наявність конотаційної прив'язки до певної етнічного елементу (нації, території, культури тощо). У світовому перекладознавстві переважно послуговуються термінами «культурно-специфічні одиниці» (*culture-specific items*) [33, с. 127], «культурно-специфічна лексика» (*culture-specific lexicon*), «одиниці культурного спрямування» (*culture bound units*) [39, с. 57] тощо. У нашому дослідженні ми вважаємо слушним зосередитися на тлумачення поняття «культурної реалії», при

цьому відмежувавши його від понять «безеквівалентної лексики», «лакуни» й «культуроніму».

За відсутності відповідника для слова МО у словнику МП перекладачі використовують поняття «безеквівалентної лексики». Термін зустрічається у багатьох науковців, проте їх розуміння може відрізнятися: хтось вважає його синонімом «реалій», а інші розглядають ширший спектр, включаючи слова, що відсутні в іншій культурі й мові, а також ті, що не мають прямого відповідника в перекладі. Наприклад, Л. С. Бархударов вважає, що поняття «безеквівалентна лексика» можна використовувати лише в тому випадку, коли слово однієї мови не має еквівалента в іншій, але це не означає його абсолютної неперекладності [за 42, с. 241-242].

Відомі лінгвісти Є. М. Верещагін і В. Г. Костомаров першими визначили безеквівалентну лексику (БЕЛ) як слова, які виражають концепції, що відсутні в іншій культурі та мові, або належать до культурних аспектів, характерних лише для певної культури, та не притаманні іншій. Також це можуть бути слова, які не мають однозначного перекладу, або не мають еквівалентів поза межами мови, де вони вживаються [17, с. 124]. Перша частина цього визначення стосується національно-специфічних аспектів реалій, проте друга частина розглядає перекладацькі виклики, пов'язані не лише з реаліями, а й з будь-якими іншими словами, які не мають відповідників у мові перекладу, значно розширюючи обсяг цього визначення.

Р. П. Зорівчак визначає БЕЛ, порівнюючи її з реаліями, що мають, на її думку, «одне або багато значень, основне з яких містить традиційно встановлений комплекс етнокультурної інформації, незвичайний для об'єктивної реальності мовного сприймача» [5, с. 58]. Вона підкреслює, що поняття «безеквівалентна лексика» охоплює значно більше, ніж просто семантичне поле поняття «реалія», яке відображає лише випадки відсутності словникових еквівалентів. Очевидно, всі реалії входять у це поняття для певної мови. Але до БЕЛ належать також частина прислів'їв та приказок, окремі слова, що мають величезне семантичне навантаження, пов'язані з різницями у сприйнятті

навколишнього світу різними мовними спільнотами, та інші випадки лексичної та семантичної безеквівалентності [5, с. 60].

Науковий Л. М. Дяченко висвітлює спільність у зазначених концепціях: «Слова, що мають таке насичення семантики національно-культурним змістом, мовні експерти називають по-різному. Ці слова, по суті, є джерелом знань про конкретну етнічну групу: її менталітет, звичаї, традиції, спосіб життя та надбання духовної культури. З одного боку, вони використовуються для позначення предметів або понять, що відсутні в інших національних культурах, а з іншого – вони вказують на референти, які були або залишаються типовими, характерними або є невід’ємною частиною духовної і матеріальної культури певного народу» [4, с. 9].

Дослідниця зауважує, що до БЕЛ віднесені терміни, основне значення яких вміщує традиційний комплекс етнокультурної інформації, пов’язаної з історією, економікою, побутом та культурою певної країни. Сюди також віднесені слова, лексичні варіанти яких містять національно-культурні складові, що надають референту особливої предметно-кваліфікаційної або функціональної характеристики. Обидві категорії відтворюють культурні, побутові, соціально-політичні реалії та поняття, які не є характерними для етнокультури та менталітету інших націй [4, с. 15].

Ми підтримуємо думку, що БЕЛ складається зі слів і виразів початкової мови, які на певному етапі перекладу не мають постійних відповідників МП. Варто зауважити, що до складу БЕЛ входять не лише слова, які позначають етнокультурні реалії певних народів, але також терміни однієї мови, що відображають об’єкти, явища, або процеси, присутні в іншій мові без однослівного відповідника.

Одночасно із тлумаченням безеквівалентної лексики маємо розглянути термін «лакуна». Дослідник О. Кундзіч був першим, хто використав термін у контексті українського перекладознавства у своїй праці «Перекладацька думка і перекладацький недомисел» (1954). У подальшому лакунам були присвячені роботи й В. Коптілова, які розширили розуміння цього явища [22, с. 43].

Лакуни часто стають основою для мовного та культурного досвіду мовця, тим самим створюючи конфлікт сприйняття читачем тексту або мовлення, з причини недостатньої кількості культурних фонових знань. Поширене визначення лакуни звучить наступним чином: «Лакуна (від лат. *lacuna* – пробіл, заглиблення) – це базові елементи національної специфіки певної лінгвокультури, які ускладнюють переклад текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення між МО та МП» [48, с. 321].

Лінгвістичні лакуни як результат неповної відповідності наборів сем у текстах оригіналу та перекладу, що відображають об'єктивні відмінності в будові зіставлюваних мов і впливають на процес перекладу. У своєму дослідженні мови та культури австралійського етносу, що порівнюється з англійською культурою, К. Гейл використовує термін «лакуна в граматиці і культурі» (*gaps in grammar and culture*) [26].

Випадкова лексична безеквівалентність може пояснюватись за допомогою теорії лінгвістичної відносності, яка стверджує, що різні мови формують різні уявлення про світ для людей, які ними користуються. У цьому контексті деякі мови можуть не мати слів для позначення певних деталей реальності, що співвідноситься із поняттям лакунарності. Проте окремі випадки такої відмінності не мають однозначного пояснення.

У лінгвістичній літературі ці випадки найчастіше називають «випадковими лакунами». Утім, цей термін має семантичні недоліки: коли йдеться про безеквівалентну лексику, мова йде про лексику МО, тоді як лакуни або порожнечі виникають якраз у МП [10, с. 23]. Ми також погоджуємося із висловленою думкою, що лакуни є частиною безеквівалентної лексики, і при цьому не є тотожними поняттю «реалія».

Серед низки схожих термінів із «культурною реалією» був також виокремлений «культуронім». Через його схожість із ключовим терміном нашої роботи, але його тлумачення відразу демонструє відмінність. Так,

культуронімами позначають збірні образи, які мають у собі культурні елементи, без акцентуації на наявності їх еквівалентів у МП.

Виявлення лексичних значень та смислових асоціацій культуронімів має важливе значення, оскільки дозволяє з'ясувати їхній зміст у тексті шляхом аналізу контекстуальних зв'язків. Культуроніми, утворюючи частину збірного образу, представляють собою структуровану систему, де кожен клас і підклас слів відіграють свою роль у формуванні всього образу. Вони акумулюють та впорядковують культурну інформацію в рамках одного тексту, розкриваючи його культурно-специфічний зміст [2]. Відтак, ми вважаємо культуронім лінгвістичним терміном, аніж перекладознавчим, і тому не підтримуємо його тотожність із культурною реалією.

Нині вважаємо за потрібне розглянути безпосередньо термін «реалія», а бо «культурна реалія», які ми вважаємо синонімічними. Отже, реалії – це терміни або вирази, що визначають об'єкти, концепції або ситуації, які можуть бути невідомі для тих, хто спілкується іншою мовою. Це широкий спектр аспектів, що вивчаються як з точки зору зовнішньої лінгвістики, так і перекладознавства, включаючи політичний устрій країни, історію та культуру народу, мовні взаємодії та інше. Реалії охоплюють об'єкти матеріальної культури, які відображають національні особливості життя й побуту. Ці терміни можуть мати соціально-політичний, географічний або етнографічний зміст і відноситися до різних часових періодів, включаючи сучасність і минуле [3].

Так, термін «реалії» залишається поліаспектним і відображає як саме слово, так і те, що воно описує. Багато сучасних авторів використовують визначення реалій, запропоноване вченими С. Влаховим і С. Флорінім: реалії – це слова або словосполучення, які характеризують об'єкти, типові для життя, культури, соціального та історичного розвитку певного народу. Часто вони не мають точних еквівалентів в інших мовах, тому вимагають спеціального підходу до перекладу, оскільки не піддаються перекладу «на загальних умовах» [за 6, с. 31-32].

Ми підтримуємо поширену в перекладознавчих студіях думку, що термін «реалія», або «культурна реалія», якнайкраще відображає явище культурно специфічного феномену, чи то матеріального об'єкту, чи не матеріального. Спроби ототожнювати реалії із іншими різними термінами демонструє зміщення їх тлумачення в одну якусь сторону, звужуючи його. Проте, огляд низки аналогічних реаліям термінів дозволив остаточно визначитися із правильністю вибору саме цієї номінації, а також сформулювати чітке визначення, яке ми приймемо за робоче в нашому дослідженні.

Реалії – це слова й словосполучення, які номінують явища, предмети, об'єкти життя, побуту, культури, соціально-історичного розвитку одного народу. Вони є майже невідомими іншому народові; виражають національний/часовий колорит, зазвичай не мають точних іншомовних відповідників, потребують особливого підходу в перекладі; реалії входять у склад безеквівалентної лексики; характеризуються гнучкістю: не втрачаючи статусу, реалії можуть одночасно стосуватися кількох лексичних категорій; основним критерієм відмінності вважаємо їх національну та/або часову конотацію.

1.3. Підходи до класифікації культурних реалій

Реалії є частиною лексичного складу мови, відображаючи предмети чи явища, що є унікальними для певної культури і не мають точних еквівалентів в інших мовах. Цей шар лексики вимагає особливого підходу в класифікації, оскільки такі слова на позначення елементів конкретної культури, можуть бути численними.

До проблеми класифікації реалій за тими чи іншими ознаками зверталися у працях вітчизняні й зарубіжні перекладознавці, як Р. П. Зорівчак, С. Флорін та С. Влахов, Є. М. Верещагін, К. Ю. Кіяниця, Х. Ю. Гаврилюк, Дж. Діаз Ортіз. Уніфікованої класифікації реалій на сьогоднішній день немає, вчені пропонують різні їх типи, беручи за основу різні принципи. Залежно від позначуваного поняття, реалії поділяють на різні групи: історичні, етнічні, побутові тощо.

Найбільш розгорнута класифікація реалій запропонована С. Влаховим та С. Флоріним. Вони диференціюють предметну, часову і місцеву класифікації. Основою предметної класифікації реалій є предмет або явище, яке називає реалія. Залежно від типу предмету реалії діляться на три групи:

1. Географічні (назви об'єктів фізичної географії, в тому числі і метеорології; назви географічних об'єктів, пов'язаних з людською діяльністю; назви ендеміків (назви тварин і рослин);

2. Етнографічні (поняття побуту і культури народу): 1. побутові; 2. трудові; 3. найменування понять мистецтва і культури; 4. етнічні поняття; 5. міри і гроші;

3. Суспільно-політичні: 1. поняття адміністративно-територіального устрою; 2. назви носіїв та органів влади; 3. військові; 4. найменування організацій, звань, титулів, станів, каст [16, с. 105].

За хронологічною класифікацією реалії можуть бути історичні та сучасні. Історичні реалії пов'язані з певною епохою, минулим окремої соціальної групи. Сюди входять назви історичних подій, документів, політичних, релігійних та соціальних груп тощо. Важливо підкреслити, що деякі історичні реалії можуть лишитися актуальними у свідомості носіїв мови й культури, і вживатися навіть у сучасній мові, або через втрату актуальності є маловживаними в повсякденному мовленні. Історичні реалії зазвичай протиставляються сучасним. Сучасні реалії вживаються у сучасній мові, позначаючи поняття, які існують в даний час. Часто їх називають історизмами й неологізмами, але ми переконані, що такі назви акцентують більше лінгвістичну сутність феномену, аніж перекладацьку [31, с. 108].

Порівнюючи дві мови, вчені виокремлюють реалії, «чужі» для цієї пари мов, і «своїми» - «чужі» реалії, тобто для однієї мови свої, а для іншої чужі. Реалії можна розділити на регіональні, властиві певному регіону, й інтернаціональні, що увійшли до лексики багатьох мов, але при цьому зберегли своє вихідне забарвлення. Так, ми вважаємо, що запропонована дослідниками класифікація базується на кількох принципах, де враховано не тільки тематичний принцип, але

й розглядається принцип місцевого розподілу (в одній або кількох мовах), і також принцип часового поділу.

Розглядаючи детальніше, **свої** реалії можуть бути:

1. Національними (є денотатами об'єктів, які належать певному народу й «чужі» за межами країни цього народу);
2. Локальними (відносяться до якогось діалекту носіїв мови);
3. Мікрореаліями (словами, що вживаються у вузьких групах носіїв мови).

Чужі реалії, презентовані запозиченими словами, кальками, неологізмами і okazіоналізмами, й поділяються на:

1. Інтернаціональні реалії, наявні в лексичному складі багатьох народів, але які зберігають своє національне забарвлення;
2. Регіональні реалії, що знайшли поширення у кількох народів.

У **розрізі пари мов** реалії поділяються на:

1. Зовнішні реалії, які не існують як в мові оригіналу, так і в мові перекладу;
2. Внутрішні реалії, наявні в одній із мов;
3. Тимчасовий поділ реалій на: сучасні та історичні [21].

У вітчизняній науці також поширена інша класифікація, за Г. Д. Томахіним. За переконанням вченого, із загальної маси лексики варто виокремлювати ономастичні номінації-реалії, які є завжди національно забарвленими. До їх числа відносяться:

1. Географічні назви (топоніми), яким властиві культурно- історичні асоціації;
2. Антропоніми – імена історичних особистостей, громадських діячів, постатей науки, спорту мистецтва тощо;
3. Назви творів літератури й мистецтва;
4. Історичні факти та події країни;
5. Назви державних та громадських установ та ін [41].

На нашу думку, класифікація Г. Д. Томахіна є неповною, та обмежує залученість реалій побуту, на кшталт страви, побутові речі тощо. Про це також

говорять й інші вчені, хоча використовують цей підхід як основу для особистих [6, с. 47].

Поширеною серед перекладознавців вважається класифікація за В. С. Виноградовим, у якій вчений виділив широкий ряд тематичних груп:

1. Номінації побутових реалій (житло, майно; одяг; їжа, напої; види праці та заняття; грошові знаки, одиниці міри, музичні інструменти, народні танці та пісні, виконавці; народні свята, ігри; звертання);

2. Номінації етнографічного й міфологічного характеру (етнічні й соціальні спільноти; теоніми, казкові істоти, легендарні локації);

3. Номінації світу природи (тварини; рослини; ландшафт, краєвид);

4. Номінації державно-адміністративного устрою, суспільного життя (актуальні та історичні) (адміністративні одиниці й державні інститути; громадські організації, партії тощо, їх функціонери та учасники; підприємства, торговельні заклади; військові, номінації; цивільні посади та професії, титули й звання).

5. Оніми (антропоніми; топоніми; імена героїв; власні назви людей і закладів);

6. Асоціативні номінації (вегетативні символи; анімалізми; колірні символи; фольклорні, історичні та літературні алюзії . З позицій вченого, вони містять натяки на спосіб життя, поведінку, риси характеру й діяння національних постатей) [30].

Асоціативні реалії утілюють різноманітні історико-культурні аспекти та відображаються у мові через звичайні слова, такі як кольори та символи. Ці реалії не мають відповідників, і мати загальний статус БЕЛ, оскільки вони відтворені у мові через ряд звичайних слів. В. С. Виноградов у своїй класифікації асоціативних реалій враховує специфічні факти історії та державного устрою національної спільноти, характеристики географічного середовища, а також особливості предметів матеріальної культури минулого та сучасності, етнографічні й фольклорні терміни тощо. Г. Д. Томахін також звертався до асоціативних реалій у своїх роботах, але називав їх конотативними реаліями –

лексичними одиницями, які, описуючи звичайні поняття, передають смислові та емоційні «фонові відтінки» [6, с. 48].

Особливої уваги заслуговує класифікація реалій Р. П. Зорівчак, які вчена поділяє на основі історико-семантичного й структурного планів. Отже, з історико-семантичного погляду реалії поділяються на власне реалії й історичні реалії. А ось у структурному плані було запропоновано більш розгалужену класифікацію: реалії-одночлени; реалії-полічлени номінативного характеру; реалії – фразеологізми; реалії у формі простого слова (простий тип); реалії у формі похідного слова; реалії у формі складного слова (композиції); реалії у формі аббревіатури / скорочення; реалії у формі стійкого словосполучення – фразеологічної одиниці; реалії у формі речення (приказки та прислів'я) [за 14, с. 111].

Учений П. Ньюмарк запропонував свою класифікацію “*cultural words*” (культурно-специфічних слів), за тлумаченням яких можна зробити висновок про тотожність культурно-специфічних слів із прийнятим нами терміном «реалія»: екологія; матеріальна культура (артефакти): їжа, одяг, будинки і міста, транспорт; соціальна культура; організації: політична і адміністративна, релігійна, мистецька, звички і поведінка [45].

Загальний висновок, який виходить із різних поглядів науковців та дослідників, полягає в таких ключових особливостях реалій:

1. реалії є особливим класом безеквівалентної лексики;
2. реаліям властива універсальність, оскільки одночасно можуть належати до різних лексичних категорій;
3. реаліям характерно конотативне значення;
4. реалії відрізняються через наявність національно-культурного відтінку від інших класів лексичних одиниць.

Описані дефініції визначають реалії як мовні елементи, що відображають елементи конкретної культури (містять побутові, національні, історичні або місцеві риси), які не мають відповідностей чи еквівалентів в інших культурах та мовах.

Відтак, ми розуміємо термін «реалія» або тотожний йому «культурна реалія» як позначення номінації, або виразу, які позначають предмети, об'єкти, або явища, характерні для життя, культури, громадського та історичного розвитку певного народу. Такі терміни чи вирази можуть бути незнайомі або чужі для інших народів, оскільки вони виражають національний або тимчасовий колорит, який не має точних еквівалентів в інших мовах. Така поліаспектність природи реалій та складний конотативний характер передбачає особливого підходу при переносі з однієї мови на іншу з метою збереження національного колориту.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

3.1. Роль перекладацької прагматики при відтворенні реалій

Переклад культурно маркованої лексики, а надто реалії, у першу чергу змушує задуматися над збереженням прагматики лексеми МО в МП. Власне, переклад – це процес перетворення тексту, написаного однією мовою, за допомогою мовних засобів іншої мовної системи. Переклад вважається успішним або адекватним, якщо після його виконання форма й зміст початкового повідомлення зберігаються в перенесеному тексті.

Адекватний переклад має викликати у реципієнта аналогічну «комунікативну реакцію», як і оригінальний текст. При перекладі ми спрямовуємо увагу на денотативні й конотативні елементи вихідного тексту. Проте важливо також звертати увагу на прагматичний аспект, що включає у себе взаємодію між мовним вираженням та учасниками комунікації. Перекладач, порівнюючи різні мовні та культурні системи, має розпізнати ключові відмінності у фоновому знанні носіїв мови [27, с. 605].

Уперше термін «прагматика» був введений у науковий обіг Ч. У. на початку ХХ століття: ним вчений позначив один із розділів семіотики, який займається дослідженням відношень між мовцями та знаками. У сучасній науці під прагматикою розуміють «сферу досліджень семіотики і мовознавства, в якій вивчається функціонування мовних знаків у мовленні» [25].

Питання, що розглядаються лінгвістичною прагматикою, мають широкий спектр, включаючи такі питання взаємодії мовця й адресата комунікації до ситуації спілкування, при якій відбувається ця взаємодія тощо. Причому це стосується не лише одномовної комунікації, а й двомовної.

Так, з точки зору перекладацької прагматики, найважливішими є відношення між перекладачем і отримувачем перекладу, по-друге, між

перекладачем і автором оригіналу, і, по-третє, між автором оригіналу та отримувачем перекладу, адже діяльність перекладача спрямована на визначення намірів автора оригіналу, виражених у тексті, та, відповідно, забезпеченні того впливу на читача, на яке саме й розраховував автор оригіналу [15, с. 142].

Зважаючи на це, прагматика перекладу має включати саме ті дії перекладача, які забезпечують бажаний вплив на реципієнта перекладеного тексту. Так, прагматика перекладу розуміється як вплив на хід і результат процесу перекладу в необхідності відтворити прагматичний потенціал ТО і прагнення забезпечити запланований автором вплив на реципієнта ТП [32]. Подекуди, перекладацьку прагматику розглядають і як «можливість тексту» створювати комунікативний ефект, викликати у реципієнта прагматичні відношення до того, що повідомляється у тексті, реалізовувати прагматичний вплив [32].

Відтворення прагматичного потенціалу тексту оригіналу, перекладачеві необхідно брати до уваги як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні фактори. Взаємодія цих факторів займає значне місце у вивченні питання перекладацької прагматики (Г. Д. Малик, Н. Ф. Гладуш, Ю. Найда, Дж.-О. Остман, Дж. І. Пурпура та ін.)

Виявлення лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, які впливають як на прагматичний потенціал оригіналу, так і на підбір перекладацьких дій, необхідно, спочатку розглянути структуру перекладацької комунікації з прагматичної точки зору.

Так, першим етапом міжмовної комунікації вважаємо появу в автора тексту певної комунікативної інтенції, тобто «деякої потреби, що виникає в результаті впливу навколишнього середовища, в процесі життєдіяльності комуніканта, як результат його залученості в процеси, що відбуваються навколо нього і з ним» [15, с. 142].

Другий етап – створення тексту, реалізація комунікативної інтенції, від чого залежить форма і зміст тексту. Різні комунікативні ситуації зумовлюють створення різних типів текстів зі своїми жанровими характеристиками, адже кожен мовний жанр своєрідною моделлю змістоутворення, певною знаковою

системою, у якій існують унікальні правила поєднань, комбінацій та взаємодії знаків [12].

Кожен текст володіє конкретними функціями, залежно від його жанру та характеристик. Одна з таких функцій, що є основною або домінантною, визначається автором у процесі створення тексту [15, с. 145]. Домінантна функція тексту спрямована на формування певного комунікативного ефекту на читача або одержувача тексту (прагматичний потенціал тексту оригіналу). Наприклад, у художньому тексті домінантна функція – художньо-естетична, тобто текст має впливати на читача з естетичних позицій.

Третім етапом міжмовної комунікації включає аналіз перекладачем тексту мовою перекладу: виявлення комунікативного наміру автора, домінантної функції тексту і визначення типу оригінального тексту. Стосовно останнього, вважаємо за необхідне коротко описати основні підходи до типології текстів з позицій перекладознавства.

У сучасній транслятології існує багато типологій текстів, але огляд тематичної літератури показав, що два з них вважаються основними: концепція К. Райс й типологія текстів А. Нойберта. Підхід К. Райс рахується на теорії функцій мови К. Бюлера, за якою мові притаманно три головних функції: функція опису (повідомлення інформації), функція вираження (емоційних і естетичних переживань) і функція звернення (заклик до дії або реакції). Виходячи з цієї теорії, К. Райс розробила власну типологію, в якій вона орієнтувалася на проблеми перекладу. Так, дослідниця диференціює тексти на чотири основних типи:

1. тексти, які базуються на змісті (до прикладу, наукові чи комерційні), й потребують від перекладача максимально точного відтворення цього змісту;
2. художні тексти, які орієнтуються на форму, й вимагають від перекладача максимального збереження художньої форми оригіналу та його естетичного впливу на читача;
3. тексти, спрямовані на звернення, вимагають від перекладача викликати певну реакцію у читача перекладу;

4. аудіо-медійні тексти, як от сценічні твори, тексти мюзиклів, оперет, комедій тощо, й потребують специфічного підходу при перекладі. Важливо врахувати домінуючу ознаку тексту, яка впливає на вибір методу перекладу [37].

А. Нойберт класифікує тексти з урахуванням їх прагматичного спрямування. Він вважає, що найбільш важливим завданням перекладу є «відтворення реального впливу оригінального тексту на його читача, так щоб у читачів перекладу викликався аналогічний прагматичний відгук на передане повідомлення. Досягнення такої прагматичної еквівалентності залежить від того, наскільки сильно зміст оригіналу може впливати на читача перекладу, зацікавлювати його та звертатися до його інтересів» [8, с. 44].

Відтак, А. Нойберт виділяє чотири основні типи текстів залежно від того, наскільки вони перекладні з прагматичної точки зору:

1. тексти МО, що впливають як на аудиторію вихідної мови, так і на аудиторію мови призначення, такі як науково-технічна література або рекламні тексти. Вони мають високий рівень перекладності;

2. тексти, спрямовані виключно на аудиторію МО, такі як законодавство, суспільно-політична література тощо, які містять інформацію, відповідну специфічним потребам цієї аудиторії і, на думку вченого, майже не піддаються перекладу з прагматичної точки зору;

3. тексти художньої літератури, спочатку призначені для аудиторії МО, але мають загальнолюдське значення, що дозволяє частково передати їх прагматику при перекладі. Рівень перекладності залежить від жанру: найбільш перекладні – драматургія і проза, а менше – лірична поезія;

4. тексти, які спочатку створені для перекладу МП і спрямовані безпосередньо на аудиторію цієї мови, що забезпечує їхню високу прагматичну перекладність [13, с. 272].

Класифікація текстів за домінуючою функцією від К. Райс і типологія А. Нойберта, орієнтована на цільову аудиторію вихідного тексту, можуть бути розглянуті як умовні, але виявлення різних підходів до перекладу різних типів текстів вважаємо все одно необхідним. При перекладі тексту певного типу з МО

на МП важливо створити текст, що відповідає тому ж типу, та зберігає загальну прагматику цього типу тексту.

Четвертий, і, на нашу думку, ключовий етап міжмовної комунікації полягає у формуванні нового тексту на МП, який відтворює аналогічну функцію, що й вихідний текст на МО, і викликає у свого отримувача комунікативний вплив, аналогічний тому, який викликає в свого отримувача оригінальний текст. Лише після того, як перекладний текст успішно досягне відповідного комунікативного впливу на свого отримувача, можна вважати, що переклад міжмовної комунікації завершено.

Отже, одним з основних завдань перекладу є створення необхідного комунікативного ефекту в отримувача тексту на МП. Однак, враховуючи різні мовні та культурні контексти, переклад може виявитися неадекватним у прагматичному плані. Це призводить до необхідності здійснення прагматичної адаптації тексту перекладу, яка означає адаптацію форми тексту для полегшення сприйняття та досягнення необхідного комунікативного ефекту. Ця адаптація може включати додавання пояснень, опущення або заміну інформації, а також зміни у відповідності до жанрових та стилістичних норм цільової мови. Важливість цих змін визначається різницею у розумінні тексту представниками різних культур та їхнім рівнем фонових знань. Також відзначається значення не лише правильного розуміння, а й інтерпретації тексту, що підкреслює необхідність фундаментального аналізу перекладів.

2.2. Проблема збереження культурної своєрідності при перекладі художніх текстів

Художня література вирізняється національним забарвленням як змісту, так і форми, оскільки покликана відтворити реальність через образи, що її складають. Національний колорит – це конкретна особливість літературного твору, яка може бути виражена в різній мірі насиченості. Окрім національної особливості, важливий також відбиток того часу, коли був створений твір [1].

Епоха, якій належить літературний твір, впливає на зміст та мовне оформлення художніх образів. Це робить очевидним відмінність будь-якого класичного літературного твору від сучасності. Зауважимо, що для нашого дослідження ми обрали художній твір «Pride and Prejudice» та його переклад із яскраво вираженою відмінністю в часовій епосі та очевидною культурною своєрідністю.

Лексичний відбір у літературному творі є однією з його художніх особливостей: автор вибирає слова, які несуть не лише специфічну стилістичну інформацію, але й стають образно-естетичними засобами, виражаючи емоційне забарвлення. Крім цього, лексика у літературному творі є джерелом знань про історію, культуру та традиції народу, мовою якого створено цей твір.

У літературному творі культурні реалії вирізняються особливо, оскільки вони відображають поняття, характерні лише для певного народу. Автор, використовуючи їх, прагне не лише точно передати світ матеріальної дійсності, а й створити яскравіші художні образи завдяки побутовому оточенню. Культурно марковані лексеми сприяють створенню колориту місця й часу в літературному творі, ретельно відтворюючи матеріальні умови та соціальний контекст народу в певному історичному періоді. Тому очевидно, що реалії, зокрема історичні, несуть специфічне смислове й стилістичне навантаження у літературному творі. Рівень «стилістичної активності» реалій може різнитися залежно від контексту, але вони завжди несуть певне значення, оскільки «в художньому творі не може бути слів, що існують без мотивації, лише як тіні непотрібних предметів» [17, с. 126]. Відтак, ми наголошуємо на важливості культурних реалій у контексті літературного твору та підкреслюємо необхідність урахування цих елементів оригіналу під час перекладу [11, с. 24].

У продовження розгляду проблеми збереження національного й історичного колориту оригінального твору при перекладі (для нашого дослідження – відтворення англійських культурних реалій українською мовою), зауважимо, що в транслатології ця проблема розглядалася неодноразово. Так, необхідність збереження культурної й історичної специфіки тексту оригіналу продемонстрована в численних публікаціях перекладознавців (Влахов,

Флорін, 1986; Коптілов, 2003; Зорівчак, 1989; Чередниченко, 2007 та ін.). Більше того, культурні, особливо історичні реалії, органічно пов'язані з цією проблемою, оскільки вони є одним з лексичних засобів вираження національної культурної та історичної своєрідності художнього твору.

Огляд відповідної літератури показав, що культурні реалії, тим більше, історичного спрямування можна зустріти як в архаїчних творах, так і в сучасних. При цьому підхід до перекладу реалій буде різним через відмінності самого твору. В Россельс спробував проаналізувати методи передачі часових відстаней у перекладі, вказуючи на використання творів вітчизняної літератури, що також віддалені від нас за часом, як важливий орієнтир [19, с. 486]. На його переконання, застосування реалій історичного характеру створює атмосферу минулого, і, при цьому вчений підкреслює, що це лише один із способів створення відчуття історичної дистанції. Тому ми переконані, що проблема передачі історичного колориту тісно пов'язана з проблемою національного колориту.

У розрізі обраного нами художнього твору маємо зазначити, що роман був написаний Дж. Остен для сучасного читача англомовного, без використання історичної чи національної культурної конотації, позбавлений якої-небудь архаїчності. Про подібний випадок писав вчений І. Левий: на його переконання, текст має перекладатися також без зайвої архаїзації. Звісно, поняття і об'єкти, пов'язані із культурою та епохою тексту оригіналу, ставлять перед перекладачем завдання збереження їхньої специфіки, унаслідок чого неможливе створення перекладу, який би був абсолютно нейтральним для вихідної культури. Тим не менш, відсутність історичних реалій у перекладі призводить до його перетворення у текст, відірваний від контексту його оригінального національного та історичного середовища [9, с. 7].

Культурні реалії, які відтворюють конкретну історичну атмосферу, виступають потужним засобом виразності, сприяючи утворенню вишуканого тону та живописного зображення життя минулих епох. Для перекладача надзвичайно важливо не лише передати історичні реалії разом із їхнім значенням,

але й передати їхні асоціації та роль у контексті тексту. Відтак, збереження національного й історичного колориту у перекладі є однією з важливих прагматичних місій для перекладача літературних творів з історичною тематикою. Передача національної специфіки й створення адекватної історичної перспективи, відповідної оригіналу, потребує ретельного підбору мовних засобів. Ці реалії, які є визначними показниками національної й історичної унікальності твору, вимагають особливої уваги від перекладача. Проте, велика кількість історичних деталей у перекладі художніх текстів із використаними культурними реаліями, які вже мають статус історизмів, може виглядати штучно, не відповідати загальному тону твору, або ж авторським намірам, особливо якщо автор описував сучасну для нього дійсність.

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ ПРИЙОМІВ УКРАЇНОМОВНОГО ВІДТВОРЕННЯ
КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ
«ГОРДІСТЬ ТА УПЕРЕДЖЕНІСТЬ»

3.1. Культурні реалії адміністративно-територіального устрою

Культурні реалії суспільно-політичного характеру включають одиниці, які називають адміністративно-територіальний устрій, соціально-станову структуру суспільства й історико-військові реалії. У нашому дослідженні ми не маємо наміру підбирати найкращі прийоми для перекладу культурних номінацій, а лише зосередимося на огляді перекладацьких прийомів, використаних перекладачем «Гордість і упередженість» у виконанні Володимира Горбатька.

Опрацювання тексту оригіналу (ТО) й тексту перекладу (ТП) роману нами було виявлено такі реалії адміністративно-територіального устрою, як *assembly*, *parish*, *country*, *kingdom*, та їх переклади, які ми розглянемо надалі.

Цікавим, у першу чергу, є відтворення лексеми *assembly*, яка в англійській мові має значення “*a group of people, especially one that meets regularly for a particular purpose, such as government, or, more generally, the process of coming together, or the state of being together*” [51]. У ТО та ТП реалія зустрічається у такому оточенні:

*The manner in which they spoke of the Meryton **assembly** was sufficiently characteristic* (67, с. 53)

Характерним щодо цього був той спосіб, у який вони описували меритонський **бал** (66)

Перекладач у цьому випадку використав прийом лексичної заміни – конкретизації, звузивши термін «зібрання, спільнота» до спеціальної лексеми «бал». На нашу думку, такий прийом порушує прагматику реалії, адже мова йшла не про світську подію, а про спільноту, яка була на ній присутня.

Реалія *parish* за англійським тлумачним словником має значення “*an area that has its own church and that a priest is responsible for*” [62]. Перекладацький

аналіз показав, що для відтворення цієї реалії достатньо було використати прийом прямого відповідника:

| | | |
|--|--|---|
| <i>...whose bounty and beneficence has preferred me to the valuable rectory of this parish, where it shall be my earnest endeavour to demean myself with grateful respect towards her Ladyship... (67, с. 96)</i> | | <i>Саме завдяки її щедрості та добродійності я отримав важливу посаду парафіяльного священика в її парафії, де я тепер ревно і покірливо, із вдячною повагою ставитимуся до її світлості... (66)</i> |
|--|--|---|

Лексема *country* є полісемантичною, і не завжди може відноситися до культурних реалій. Утім, аналізуючи текст оригіналу, ми виявили, що ця реалія вживалася у значенні “*land that is not in towns, cities, or industrial areas and is either used for farming or left in its natural condition*”, тобто в значенні «сільська місцевість», що є особливістю вживання цієї лексеми в англійській культурі.

Проаналізуємо перекладацький прийом, ужитий для відтворення цієї реалії:

| | | |
|---|--|---|
| <i>His coming into the country at all is a most insolent thing, indeed, and I wonder how he could presume to do it (67, с.128)</i> | | <i>І взагалі – його приїзд до наших країв був нечуваним нахабством, не уявляю, як він зміг на таке наважитися (66)</i> |
|---|--|---|

У перекладеному уривку перекладач ужив прийом генералізації, але при цьому ми вважаємо таку заміну вдалою, з огляду на комунікативну інтенцію висловлювання, в якому реалія була вжита.

Остання виявлена культурна реалія на позначення адміністративно-територіального устрою в романі Дж. Остен – лексема “*kingdom*”. Варто зауважити, що цей адміністративно-територіальний термін не завжди може відноситися до класу культурних реалій, але, на наше переконання, це є реалією для пари «англійська – українська культури». Для відтворення українською мовою, перекладачі послуговуються переважно прямим відповідником, як це було й цього разу:

| | | |
|--|--|--|
| <i>But of all the views which his garden, or which the country or the kingdom could</i> | | <i>Але жоден із краєвидів його саду, округи – та й усього королівства! – не</i> |
|--|--|--|

| | |
|---|---|
| <i>boast, none were to be compared with the prospect of Rosings...</i> (67, с. 131) | <i>міг їти у порівняння з краєвидом Розінгса</i> (66) |
|---|---|

Аналіз виявлених реалій адміністративно-територіального устрою виявив, перекладач переважно послуговувався або прийомом прямого відповідника, або варіаціями лексичної заміни. Ми, в переважних випадках, погоджуємося із такими рішеннями, оскільки вони зберегли прагматичний потенціал оригінальних англомовних реалій остенівської доби.

3.2. Культурні реалії соціально-класової структури суспільства

До низки культурних реалій на позначення соціально-класової структури суспільства входять найменування, що відображають специфіку англійського соціального устрою у добу Джейн Остен. Варто зауважити, що й сама авторка у своїх романах зображала певну зацикленість англійців на соціальному поділі та атрибутиці відповідних класів. Саме тому ця група реалій є однією із численніших у нашому дослідженні.

Спершу варто звернути увагу на ті реалії, які безпосередньо називають, або описують класову структури англійського суспільства часів Дж. Остен. Так, нами було виокремлено хонорифіки як окремий вид культурних реалій соціально-класової структури. В українському варіанті роману вони були перекладені загальноприйнятими відповідниками, які утворені на основі транскрибування:

| | |
|---|--|
| <i>Sir William and Lady Lucas are determined to go, merely on that account...</i> (67, с. 41) | <i>Сер Вільям і леді Лукас підуть неодмінно саме з цього приводу...</i> (66) |
|---|--|

| | |
|--|--|
| <i>She immediately felt that whatever desire Miss Darcy might have of being acquainted with her ...</i> (67, с. 277) | <i>Вона відразу ж збагнула, що будь-яке бажання міс Дарсі познайомитися з нею</i> (66) |
|--|--|

| | |
|--|--|
| <i>As for their mother, Mr. Collins's letter had done away much of her ill-will... (67, с. 40)</i> | <i>Що ж до їхньої матері, то лист містера Коллінза майже розвіяв усю її антипатію до нього... (66)</i> |
|--|--|

У вибірку цих номінацій потрапили не тільки конкретні реалії-назви, але й уривки описового характеру, які характеризували тогочасне суспільство і його класову стратифікацію. Цікавим спостереженням виявився диференційований підхід до перекладу номінацій *lady* та *gentleman*.

Так, якщо лексема *lady* стояла на місці хонорифіку, то В. Горбатько перекладав її через транслітерацію, а інших контекстах, загального характеру, була використана контекстуальна заміна:

| | |
|---|--|
| <i>...and a report soon followed that Mr. Bingley was to bring twelve ladies and seven gentlemen with him to the assembly (67, с. 47)</i> | <i>...незабаром поширилася чутка, що з собою містер Бінглі має привезти дванадцятьох дам і сімох кавалерів... (66)</i> |
|---|--|

| | |
|---|---|
| <i>and fortunately had just gained the pavement, when the two gentlemen, turning back, had reached the same spot (67, с. 106)</i> | <i>... тільки-но вони ступили на тротуар, як ці два джентльмени повернули назад і таким чином опинилися поруч з ними (66)</i> |
|---|---|

| | |
|--|--|
| <i>He protested that, except Lady Catherine and her daughter, he had never seen a more elegant woman... (67, с. 108)</i> | <i>Він заявив, що, крім леді Кетрін та її доньки, ніколи не зустрічав жінки більш вишуканої (66)</i> |
|--|--|

На нашу думку, таким чином перекладач хотів розділити для читача два значення цієї реалії: 1) *a woman who is polite and well educated, has excellent manners and always behaves well*; 2) *title used by a woman who is a member of the nobility, or by somebody who has been given the title 'lady' as an honour* [61].

Аналогічний висновок був зроблений для лексеми *gentleman*: якщо ця лексема використовувалася як позначення вихованого чесного чоловіка, члена

повжної частини суспільства, то перекладалася через транслітерацію, в інших контекстах – переважно контекстуальна заміна.

Окрім використання титулів та хонорифіків, авторка роману також використовувала інші способи для вказання статусу героя, а саме – вказівку на річний дохід дійової особи. Розглянемо наступний уривок:

| | | |
|---|--|--|
| <i>But I hope you will get over it, and live to see many young men of four thousand a year come into the neighbourhood</i> (67, с. 42) | | <i>Однак я сподіваюся, що ви одужаєте і ще встигнете побачити, як сюди приїде сила-силенна молодиків із доходом чотири тисячі фунтів</i> (66) |
|---|--|--|

Суспільство епохи Дж. Остен поступово вже переходило від стратифікації на дворянство і решту класів, до дворянства, заможних людей у сфері торгівлі, й решти класів. Тому такий акцент на фінансових статках вважаємо також культурною реалією. Тим не менш, в оригінальному тексті побутова реалія – грошова номінація, відсутня, говорячи про те, що для англійців словосполучення “*n thousand a year*” є звичним, і не потребує додаткової назви грошової одиниці “*ponds*” – «*фунти*». Але для україномовного читача без назви валюти ця реалія може бути незрозумілою, і втратити прагматичний потенціал, через що перекладач користується прийомом додавання.

В оригіналі роману подекуди траплялися культурні реалії, які стосувалися регламентації англійського суспільства, а саме випадок надання дворянського титулу і правила наслідування маєтків лише за чоловічою лінією. Ми вважаємо такі уривки також культурними реаліями, тому що вони мають цілковитий стосунок до культури та суспільства:

| | | |
|---|--|---|
| <i>Sir William Lucas had been formerly in trade in Meryton, where he had made a tolerable fortune, and risen to the honour of knighthood by an address to the king during his mayoralty</i> (67, с. 54) | | <i>Раніше сер Вільям Лукас займався торговельною діяльністю в Меритоні, де він і заробив чималенький статок і, під час свого перебування на посаді мера,</i> |
|---|--|---|

| | |
|---|---|
| | <i>удостоївся честі отримати дворянське звання після відповідного звернення до короля (66)</i> |
| <i>Mr. Bennet's property consisted almost entirely in an estate of two thousand a year, which, unfortunately for his daughters, was entailed, in default of heirs male, on a distant relation (67, с. 64)</i> | <i>Багатство містера Беннета майже повністю складалося з маєтності, котра давала дві тисячі фунтів доходу на рік і котру, за відсутності спадкоємця по чоловічій лінії, – на превеликий жаль для його дочок – мав успадкувати як родове майно якийсь далекий родич (66)</i> |

Стосовно перекладацьких прийомів, то в наведених прикладах В. Горбатько ставив за мету доступно передати описані культурно специфічні ситуації, а тому підходив до них не лише з позицій реалій з простою структурою, але залучав трансформації як на рівні окремих лексем, так і на рівні граматичних конструкцій.

У вибірці культурних реалій класової структури нами також були диференційовані назви професій. Ми переконані, що їх варто віднести саме в цей клас реалій, а не в соціально-побутові номінації, базуючись на прагматиці використання цих професійних номінацій. Оскільки класовість мала важливе значення для англійського суспільства того часу, то професійна діяльність також атрибутивно демонструвала клас дійової особи:

| | |
|--|---|
| <i>Her father had been an attorney in Meryton, and had left her four thousand pounds (67, с. 64)</i> | <i>Її батько був адвокатом у Меритоні і залишив їй у спадок чотири тисячі фунтів (66)</i> |
| <i>...and to a milliner's shop just over the way ... (67, с. 64)</i> | <i>...наявність крамниці галантерейних товарів, якраз по дорозі... (66)</i> |

| | |
|--|--|
| <i>Mrs. Bennet was prevented replying by the entrance of the footman with a note for Miss Bennet; it came from Netherfield, and the servant waited for an answer</i> (67, с. 64) | <i>Місіс Беннет не встигла відповісти, бо прийшов слуга – він приніс записку для міс Беннет. Записка була з Недерфілда – слуга чекав на відповідь</i> (66) |
| <i>The apothecary came...</i> (67, с. 69) | <i>Прийшов аптекарь...</i> (66) |

Результати перекладацького аналізу реалій – професійних номінацій показали, що перекладач послуговувався переважно методом прямих відповідників. Хоча, у випадку з реаліями *footman* та *servant* був використаний прийом генералізації. З одного боку, таке рішення є прийнятним, хоча з частковою втратою прагматики, адже обидві номінації відносять до класу слуг. Але, з іншого боку, між цими назвами є різниця, і ці слова мають прямі відповідники в українській мові: *footman* – посильний, *servant* – власне прислуга.

Підводячи підсумок аналізу перекладацьких прийомів, застосованих до відтворення, зауважимо, що переважна більшість виявлених реалій цього типу відтворювалися завдяки прийомам структурної трансформації лексем, методом прямого еквіваленту чи адекватного відповідника. Утім, траплялися випадки диференціації перекладацького прийому залежно від контексту, додавання або опущення – з метою збереження прагматичного потенціалу використаних культурних реалій.

3.3. Військові культурні реалії

До культурних реалій, виявлених у романі, увійшли назви підрозділів і військових звань, деяких термінів, а також асоціативні номінації.

Перекладацький аналіз показав, що деякі виявлені одиниці були перекладені В. Горбатьком прийомом транслітерації, наприклад, *militia officer* у контекстах:

...by the recent arrival of a **militia regiment** in the neighbourhood; it was to remain the whole winter... (67, с. 64)

...бо неподалік нещодавно зупинився на постій **полк міліційної армії**, який прибув на всю зиму;

When they get to our age, I dare say they will not think about **officers** any more than we do. (67, с. 64)

Повірте мені, коли вони досягнуть нашого віку, то думатимуть про **офіцерів** не більше, ніж ми з вами (66)

У випадку перекладу військових звань *colonel* і *ensign*, а також для перекладу терміну *head-quarters* було застосовано прийом адекватного відповідника:

I remember the time when I liked a **red coat** myself very well – and, indeed, so I do still at my heart; and if a smart young **colonel**, with five or six thousand a year, should want one of my girls, I shall not say nay to him; and I thought **Colonel Forster** looked very becoming the other night at Sir William's in his **regimentals** (67, с. 64)

Пам'ятаю, мені теж колись дуже подобалися **червоні мундири** – в глибині душі вони мені подобаються й досі; і коли справний молодий **полковник** із доходом п'ять-шість тисяч фунтів на рік попросить руки моєї дочки, то я не скажу йому «ні»; на мою думку, **полковник** Форстер виглядав дуже презентабельно у своєму **мундирі** на одному з прийомів у сера Вільяма (66)

Colonel – a military officer of high rank, above a major (67, с. 55)

Полковник – офіцерське звання або чин в армії на ранг нижчий від генерал-майора [46]

...and Mr. Bingley's large fortune, the mention of which gave animation to their mother, was worthless in their eyes when opposed to **the regimentals of an ensign** (67, с. 65)

тепер велике багатство містера Бінглі, при згадці про яке їхня матінка сповнювалась ентузіазмом, було в їхньому розумінні нічого не вартим у

| | |
|--|--|
| | порівнянні з <i>мундиром прапорщика</i> (66) |
| <i>Ensign – an officer of low rank</i> (67, с. 56) | <i>Прапорщик - молодший офіцерський чин, а також особа, що мала цей чин</i> [47] |

На нашу думку, такий переклад є адекватним та еквівалентним, оскільки не порушує прагматику від вказаних військових звань, та правильно відтворює субординацію між згаданими військовослужбовцями.

Нашу дослідницьку увагу привернув термін *regimentals* у контекстах

| | |
|---|--|
| <i>...and Mr. Bingley's large fortune, the mention of which gave animation to their mother, was worthless in their eyes when opposed to the regimentals of an ensign</i> (67, с. 65) | <i>тепер велике багатство містера Бінглі, при згадці про яке їхня матінка сповнювалась ентузіазмом, було в їхньому розумінні нічого не вартим у порівнянні з мундиром прапорщика</i> (66) |
| <i>and I thought Colonel Forster looked very becoming the other night at Sir William's in his regimentals</i> (67, с. 65) | <i>на мою думку, полковник Форстер виглядав дуже презентабельно у своєму мундирі на одному з прийомів у сера Вільяма</i> (66) |

У сучасних тлумачних словниках англійської мови знаходимо лише схожий термін *regimental*, який тлумачиться як ознака: *regimental – adj; connected with a particular regiment (= a large group of soldiers)* [63]. Етимологічний аналіз показав, що ця реалія дійсно вживалася в іменниковій формі множини зі значенням “*dress proper to a particular regiment, military uniform*” [64]. Відтак, вважаємо прийом адекватного відповідника доцільним і виправданим.

Деякі реалії військового характеру були перекладені з використанням різних видів лексичної заміни. Так, лексема *head-quarters* була перекладена за допомогою генералізації з опущенням частини оригінальної лексеми.

| | |
|--|---|
| <i>...and Meryton was the head-quarters (67, с. 65)</i> | <i>...штаб його був у Меритоні (66)</i> |
| <i>Head-quarters – a place from which an organization or a military operation is controlled; the people who work there (67, с. 59)</i> | <i>Штаб – орган керування військами в частинах, з'єднаннях і об'єднаннях усіх видів збройних сил особи, що входять у цей орган [50]</i> |

У результаті, поняття «штаб-квартира», яке також існує в українській мові та є повним відповідником англійській реалії, було усічене до узагальненого «штаб». Ми вважаємо, що це частково могло порушити прагматику англійської реалії, але не суттєво, адже в подальшому контексті україномовний читач розуміє, що мова йде не про центр прийняття рішень, а про місце розташування.

У тексті також трапився випадок асоціативної культурної реалії, яка виникла на основі кольорової асоціації: військові англійської армії часів Дж. Остен носили мундир, основним кольором якого був червоний:

| | |
|---|---|
| <i>I remember the time when I liked a red coat myself very well – and, indeed, so I do still at my heart (67, с. 64)</i> | <i>Пам'ятаю, мені теж колись дуже подобалися червоні мундири – в глибині душі вони мені подобаються й досі... (66)</i> |
|---|---|

Утім, у перекладацькому плані ця культурна реалія не викликала проблем із перекладом – перекладач скористався поєднання прийому прямого відповідника (назва кольору) і лексичної заміни із конкретизацією на військову сферу її застосування (лексема *coat* в англійській мові має широке значення).

Узагальнюючи перекладацький аналіз військових реалій у романі, бачимо, що в усіх випадках було використано відносно прості перекладацькі прийоми: транслітерація, адекватні відповідники й деякі види лексичної заміни. Нами не було виявлено випадків критичного порушення прагматичного потенціалу виявлених оригінальних реалій в українському перекладі.

3.4. Соціально-культурні історичні реалії

Усі соціально-культурні реалії історичного характеру, відібрані нами з творів художньої літератури, умовно можна розділити на такі групи за їхнім значенням: назви предметів одягу, назви будівель та їх частин (побутові реалії), назви одиниць виміру часу, відстані тощо, соціальні явища (заходи, свята, ігри, хобі, освітні елементи), транспорт.

Підклас власне соціальних явищ, таких як святкові чи буденні заходи, види людської діяльності вміщує найбільше кількість вибраних контекстів із культурними реаліями.

Так, нам траплялися уривки із реаліями – назвами одягу. Один із таких прикладів проаналізуємо в аспекті використанні перекладацьких прийомів:

| | |
|--|---|
| <i>Yes, and her petticoat; I hope you saw her petticoat, six inches deep in mud, I am absolutely certain; and the gown which had been let down to hide it not doing its office (67, с. 70)</i> | <i>Та ото ж. А її нижня спідниця! Гадаю, ти бачила її нижню спідницю – вона вся була у грязюці, цього не змогло приховати навіть приспущене плаття (66)</i> |
|--|---|

Прийом опущення був застосований для перекладу одиниці вимірювання *inches*: До лексеми *petticoat* був застосований прийом адекватного відповідника, який вже існує в українській мові, і базується на описовому перекладі. А ось до лексеми *gown* перекладач ужив генералізацію, адже її основне значення за етимологічним словником – «*верхнє жіноче плаття*» [58]. Попри це, ми вважаємо, що точний переклад обтяжить текст зайвими деталями, тоді як опущення із лексичною заміною не порушить прагматики, але не позбавить необхідної інформації.

У цьому прикладі також нам зустрілася реалія іншого підкласу – одиниця вимірювання *inches*, що немає прямого або адекватного відповідника в українській мові. Цю одиницю-реалію можна лише перекладати за її словниковим значенням описово “*a unit for measuring length or height, equal to*

2.54 centimetres” [60]. Але для тексту перекладу така точність буде інформативно обтяжливою, через що перекладач вирішив скористатися опущенням і смисловою заміною, додавши займенник «вся».

У тексті оригіналу зустрічалися й інші одиниці вимірювання, які ми вважаємо побутовими культурними реаліями, наприклад:

*Tomorrow **fortnight***. (67, с. 43)

Через **два тижні** від завтрашнього дня (66)

Лексема *fortnight* має значення “two weeks” [57] може бути перекладена лише адекватним відповідником, який, у свою чергу, заснований на описовому способі «два тижні».

В іншому прикладі, де було вжито реалію – одиницю вимірювання, перекладач скористався існуючим відповідником в українській мові, який базується на транскрибуванні:

*To walk three **miles**, or four **miles**, or five **miles**, or whatever it is* (67, с. 71)

Пройти три, чотири, п’ять – чи скільки там? – **миль** по коліна у грязюці... (66)

Окрім номінацій вимірювання, які мають статус культурних реалій, нам також були виокремлені одиниці на позначення свят, як от:

*...that he is to take possession before **Michaelmas**, and some of his servants are to be in the house by the end of next week...* (67, с. 40)

...вселитися до **Михайлового дня** і прислати туди когось із слуг до кінця наступного тижня... (66)

Англомовна назва цього релігійного свята пішла від сполучення *Sanct Micheles mæsse* – день вшанування Архангела Михайла. Православна релігійна культура, поширена в Україні, має подібне свято, чим і скористався перекладач. Проте Михайлів день за католицькою традицією святкується 29 вересня, а за православною – 8 листопада. Ми вважаємо, що вживання відповідника без

примітки перекладача впливає на правильність сприйняття часу в романі, а для повноцінного відтворення прагматики цієї культурно маркованої одиниці варто було б додати хоча б пояснення.

Окрім того, в романі зустрічається багато культурно маркованих соціальних заходів і правил, пов'язаних із ними. Серед низки таких номінацій ми виокремили ситуації, пов'язані із світськими вечорами – танцювальними балами:

| | |
|--|---|
| <i>When is your next ball to be, Lizzy?</i> (67, с. 43) | <i>А коли має відбутися твій наступний бал, Ліззі?</i> (66) |
| <i>I was very much flattered by his asking me to dance a second time. I did not expect such a compliment</i> (67, с. 51) | <i>Мені було так приємно, коли він запросив мене до танцю вдруге. Я і не сподівалася на такий комплімент</i> (66) |

Для відтворення українською мовою назви заходу перекладач скористався вже існуючим еквівалентом на основі транслітерації. Але більше цікавість у нас викликав уривок, де йде мова про кількість танців, які разом протанцювали головні герої. Ми вважаємо, що для сучасного україномовного читача еквівалентного перекладу не достатньо, аби зрозуміти комунікативне навантаження другого уривку. Тоді як додання перекладацької примітки в кінці роману могло пояснити елементи фонових знань: на англійських балах епохи Дж. Остен зазвичай більше одного разу танцювали в парі лише з тими, кому хотіли приділити особливу увагу.

Говорячи про світські заходи, в книжці кількаразова траплялися культурні реалії на позначення різних ігор та хобі, які були популярні в часи написання роману:

| | |
|--|--|
| <i>...these four evenings have enabled them to ascertain that they both like Vingt-un better than Commerce...</i> (67, с. 58) | <i>Ці чотири вечори дали їм можливість пересвідчитись: обом більше до вподоби гра «очко», аніж покер...</i> (66) |
|--|--|

| | |
|--|---|
| <i>On entering the drawing-room, she found the whole party at loo (67, с. 72)</i> | <i>Зайшовши до кімнати, застала все товариство за грою в мушку... (66)</i> |
| <i>Mr. Hurst and Mr. Bingley were at piquet... (67, с. 81)</i> | <i>Містер Герст і містер Бінглі грали в пикет... (66)</i> |
| <i>They all paint tables, cover screens, and net purses (67, с. 74)</i> | <i>Всі вони добре малюють, клеять ширми і в'яжуть гаманці (66)</i> |

Ми визначили, що для відтворення назв настільних ігор з картами перекладач скористався методами адекватних відповідників (*loo* – в *мушку*, *piquet* – *пикет*), деякі з них осучаснивши (*Vingt-un, Commerce* – гра «очко», покер). У випадку з перерахуванням жіночих хобі, В. Горбатько використав узагальнення й еквівалентний переклад, але ми вважаємо, що такий прийом все ще недостатньо пояснює читачеві, у чому саме полягала суть діяльності. Описовий переклад, або ж перекладацький коментар, на наше переконання, були б доречніше.

Також в значній кількості нам траплялися уривки з реаліями на позначення частин будівель, особливо – кімнат будинків:

| | |
|--|---|
| <i>And when the party entered the assembly-room, it consisted of only five all together (67, с. 47)</i> | <i>А коли прибуле товариство зайшло до кімнати для танців, то виявилось, що складається воно лише з п'яти осіб... (66)</i> |
| <i>...was pleased with the situation and the principal rooms... (67, с. 53)</i> | <i>...вдовольнився розташуванням основних кімнат... (66)</i> |
| <i>...the mother and three daughters all attended her into the breakfast parlour ... (67, с. 76)</i> | <i>...тож мати і три її дочки пройшли до сніданкової кімнати... (66)</i> |
| <i>When the ladies removed after dinner Elizabeth ran up to her sister, and seeing her well guarded from cold, attended her into the drawing-room... (67, с. 101)</i> | <i>Коли дами вийшли після обіду з-за столу, Елізабет побігла до своєї сестри, змусила її тепло вдягнутись і привела до вітальні ... (66)</i> |

Кожен із випадків перекладу заслуговує на особливу увагу. У випадку *assembly-room* перекладач скористався комбінованим прийомом: еквівалентний переклад (*room*) і смислова заміна (*assembly*). Уривок з реалією був відтворений *principal rooms* еквівалентним перекладом. Поєднання прийому граматичної заміни (*breakfast*) та генералізації (*parlour*) був застосований до реалії *breakfast parlour*. Аналогічний прийом був ужитий і до *drawing-room*. Як продемонстрував аналіз, кожен випадок перекладу такої реалії вимагає індивідуального підходу, особливо за відсутності адекватних відповідників українською мовою.

У ході опрацювання вибірки нам також зустрілася низка культурних реалій на позначення видів транспорту. Яким користувалися англійці наприкінці 18 ст. Проаналізуємо перекладацькі прийоми, використані В. Горбатьком:

| | |
|---|--|
| <p><i>...that he came down on Monday in a chaise and four to see the place... (67, с. 40)</i></p> | <p>Він приїхав у понеділок у фаєтоні, запряженому четвериком, щоб обдивитись (66)</p> |
| <p><i>...and I dare say he had heard somehow that Mrs. Long does not keep a carriage, and had come to the ball in a hack chaise (67, с. 55)</i></p> | <p>...і тут він якось довідується, що місіс Лонг не має власної карети і прибула на бал у найнятому фаєтоні (66)</p> |
| <p><i>I had much rather go in the coach (67, с. 66)</i></p> | <p>І все ж я б хотіла поїхати кареєю (66)</p> |

Ми не впевнені, чи був застосований випадок логічної заміни для перекладу реалії *a chaise and four*: лексема *chaise* має значення “*a carriage pulled by a horse or horses*” [53], а застосований відповідник фаєтон називає «*легкий чотириколісний екіпаж з відкидним верхом*» [49]. Ми припускаємо, що перекладач міг сплутати факт наявності в екіпажу четверика коней і факт чотирьох коліс в конструкції фаєтона. Утім, для перекладу частини *four* – *четверик* було застосовано прийом адекватного відповідника (субстантивовані числівники).

Для перекладу реалії *carriage* та *coach* В. Горбатько застосував вже існуючий узагальнений еквівалент «*каре́та*», що ми вважаємо слушним, адже обидві лексеми мають тотожні значення “*a large closed vehicle with four wheels, pulled by horses, used in the past for carrying passengers*” [52].

Аналіз випадків перекладу соціальних культурно-історичних реалій продемонстрував відсутність єдиного підходу до відтворення цієї групи англomовних культурних реалій. По-перше, сам клас містить низку підкласів, які, відповідно, торкаються найрізноманітніших аспектів англійського побуту, змальованого авторкою у романі. По-друге, в оригінальному тексті реаліями були не лише однослівні лексеми, але й цілі речення, що унеможливило використання якогось уніфікованого прийому перекладу. По-третє, ряд культурних реалій, виявлених у тексті оригіналу, взагалі не мають еквівалентів українською мовою. При цьому, перекладача має ретельно зважити їх прагматичну цінність для читача, і обрати найбільш підходящий перекладацький прийом.

3.5. Ономастичні культурно марковані лексеми

Ономастичні реалії, властиві для певної культури та спільноти, мають значний вплив на жанрово-стилістичні особливості художніх творів. Вони не лише називають та ідентифікують об'єкти, але й слугують джерелом фонові інформації про культурну приналежність тих, кого вони називають, та виражають лінгвокультурні особливості. При перекладі таких лексичних одиниць важливо передати комплекс асоціацій, характерних для носіїв певної мовної культури, щоб підкреслити національний колорит та унікальність цих назв.

Аналізуючи практичний матеріал, а також історичні реалії з аналізованого твору, та враховуючи класифікації онімів та ономастичних реалій, нам вдалося виділити дві підгрупи англomовних ономастичних реалій із культурним змістом: антропоніми, топоніми.

Збереження оригінальних форм власних імен і назв у перекладі підкреслює національний та соціокультурний зв'язок, що робить цей елемент аналогічним до інших реалій. Наводимо приклади успішного збереження історико-культурної інформації під час перекладу.

3.5.1. Антропоніми

У першій групі виділяються власні імена та прізвища дійових осіб твору із позначенням їх соціального статусу, тоді як з імен реальних історичних постатей нам трапився лише один випадок. Це вкотре проявляє особливу реалістичність романів Дж. Остен і її зосередженість не на історичному контексті як такому, а на побуті її сучасників, особливостях їх картини світу.

Перекладацький аналіз антропонімічних культурних реалій показав, що В. Горбатько використовував або ж транслітерацію, транскрибування, або ж поєднання цих двох прийомів. На нашу думку, це є найдоцільнішим перекладацьким рішенням у випадку відтворення імен героїв, які не мають реального історичного або асоціативного. Розглянемо такі випадки:

| | |
|--|--|
| <p><i>Why, my dear, you must know, Mrs. Long says that Netherfield is taken by a young man of large fortune from the north of England; that he came down on Monday in a chaise and four to see the place, and was so much delighted with it that he agreed with Mr. Morris immediately ... (67, с. 40)</i></p> | <p><i>Так от знайте, любий мій, що – за словами місис Лонг – Недерфілд винайняв якийсь багатий молодий чоловік з північної Англії. Він приїхав у понеділок у фаєтоні, запряженому четвериком, щоб обдивитись; і це місце настільки йому сподобалося, що він тут же про все домовився з містером Морісом (66)</i></p> |
| <p><i>My dear Mr. Bennet... (67, с. 40)</i></p> | <p><i>Мій дорогоцінний містере Беннет... (66)</i></p> |

| | |
|--|--|
| <p>...Elizabeth wrote the next morning to her mother, ... // ...But Mrs. Bennet, who had calculated on her daughters... // ...exactly finish Jane's week, could not bring herself to receive them with pleasure before.... // Mrs. Bennet sent them word... // ...that if Mr. Bingley and his sister pressed them to stay longer, ... // ...however, Elizabeth was positively resolved (67, с. 93)</p> | <p>...Елізабет написала своїй матері... // Але для місіс Беннет, яка розраховувала, що її дочки... // ...коли минув би якраз тиждень відтоді, як Джейн поїхала туди, – це прохання не принесло великої радості. // Місіс Беннет сповістила їх... // ...що коли містер Бінглі та його сестра благатимуть їх зостатися ще на деякий час... // Але Елізабет була рішуче налаштована... (66)</p> |
|--|--|

Стосовно реальної постаті, то це був уривок із референцією на автора збірника проповідей Джеймса Фордайса, шотландського пресвітеріанського пастора. Він уклав свої проповіді для молодих жінок у двотомник, який став популярним у час Дж. Остен в рамках освіти для жінок. Утім, в плані залучених перекладацьких прийомів тут ми не виявили жодних відмінностей від решти антропонімів.

| | |
|---|---|
| <p>Other books were produced, and after some deliberation he chose Fordyce's Sermons (67, с. 102)</p> | <p>Повитягали інші книжки; тож, децю повагавшись, містер Коллінз вибрав «Проповіді» Фордайса (66)</p> |
|---|---|

Тим не менш, зважаючи на історичність цієї постаті та її важливість для англійської культури, в кінці книжки була надана примітка від перекладача із короткою характеристикою особи. На нашу думку, це ефективний варіант перекладу власного імені історичної постаті без порушення оригінального значення для контексту.

Загалом, випадки реалій-антропонімів були відтворені за допомогою видів структурних трансформацій типу транслітерація, транскрибування, або їх

комбінація. Доцільним вбачаємо використання прийому «примітка перекладача» у випадку перекладу антропоніму на позначення історичної особи.

3.5.2. Топоніми

У романі Дж. Остен трапляються різні топоніми, як реальні, так і створені нею для сюжету. Спостерігаємо, що більшість виявлених топонімів були перекладені за допомогою транслітерації/транскрибування. Відмітимо, що деякі топоніми були перекладені дещо відмінно від їх транскрипції англійською мовою – ми вважаємо, що на це могли вплинути особисті вподобання перекладача у виборі звучання таких звуків, як [-th-], [-bour-], [-shire].

Наприклад:

| | |
|--|---|
| <i>...have you heard that Netherfield Park is let at last?</i> (67, с. 40) | <i>...ви чули, що Недерфілд-Парк нарешті здається в найми?</i> (66) |
| <i>They returned, therefore, in good spirits to Longbourn, the village where they lived, and of which they were the principal inhabitants</i> (67, с. 49) | <i>Тож усі вони в гарному настрої повернулися до Лонгберна – села, в якому вони жили і основними мешканцями якого вони були</i> (66) |
| <i>She could not imagine what business he could have in town so soon after his arrival in Hertfordshire...</i> (67, с. 46) | <i>Вона не могла второпати – що це за справи такі могли з'явитись у нього в Лондоні, коли він лише вчора прибув до Гертфордшира</i> (66) |
| <i>... and not all his large estate in Derbyshire...</i> (67, с. 47) | <i>...тепер його не міг урятувати навіть великий маєток у Дербіширі...</i> (66) |
| <i>The town where she had formerly passed some years of her life, and where they were now to spend a few days, was probably as great an object of her</i> | <i>Місто, в якому вона провела колись кілька років свого життя і в якому вони мали тепер провести кілька днів, мабуть, було для неї не меншим</i> |

| | | |
|--|--|--|
| <i>curiosity as all the celebrated beauties of</i> Matlock, Chatsworth, Dovedale, or the Peak (67, с. 263) | | об'єктом цікавості, ніж уславлені краси Метлока, Четсворта, Давдейла або ж Піка (66) |
|--|--|--|

Тим не менш, у романі також трапилися випадки реальних назв топонімів, які носять назву за своєю характеристикою:

| | | |
|---|--|---|
| <i>We have not quite determined how far it</i> <i>shall carry us," said Mrs. Gardiner;</i> <i>"but, perhaps, to the Lakes</i> (67, с. 185) | | Ми ще не зовсім вирішили, куди саме поїдемо, – сказала місіс Гардінер, – але гадаю, що до Озерного краю (66) |
|---|--|---|

У перекладі українською В. Горбатько вжив відомий відповідник «Озерний край», який по суті є описовим перекладом оригінальної локації. Саме тому, ми вважаємо, що доцільно вважати, що перекладач скористався прийомом адекватного відповідника.

Підсумовуючи переклад топонімічних назв, зауважимо, що переважно всі виявлені культурно значущі реалії були відтворені в українській мові прийомами структурних змін (транслітерація, транскрибування, чи їх поєднання). Подекуди був залучений прийом вже існуючого відповідника без порушення їх значущості для самого тексту.

3.6. Вправи на відпрацювання прийомів перекладу культурних реалій

Майбутньому перекладачеві необхідно володіти значним багажем фонових знань для ефективного виконання перекладу, особливо якщо текст оригіналу містить культурні реалії. Попри загальну ерудованість, важливою складовою нарощування майстерності все ще лишається виконання спеціальних вправ для навчання перекладу реалій.

Обов'язковий блок з підготовки до перекладу культурних реалій, на нашу думку, має кілька аргументованих підстав. По-перше, такі вправи допомагають

перекладачам розширити свою культурну освіченість. Оскільки реалії включають елементи культури, історії та традицій, які можуть бути невідомі для перекладача, особливо якщо він не є представником цієї культури.

По-друге, вправи допомагають врахувати лінгвокультурні нюанси, адже переклад реалій це передача особливого значення від певної культури.

Крім того, спеціальні вправи надають можливість практикуватися на реальних прикладах, зокрема на реаліях, що використовуються у художніх текстах. Також, ми переконані, що виконання перекладацьких вправ сприяє збагаченню словникового запасу перекладача та дає можливість засвоїти нові терміни і вирази, що є надзвичайно корисним для подальшої роботи.

У нашому дослідженні ми вважаємо за потрібне запропонувати низку вправ-прикладів, які можна взяти за основу й включити в дисципліну «практика перекладу».

Вправа 1. Встановлення відповідності й аналіз реалій.

| | |
|--------------------|--|
| 1. a carriage | A. a vehicle with four wheels, pulled by horses or oxen and used for carrying heavy loads |
| 2. a chaise | B. a road vehicle, usually with four wheels, that is pulled by one or more horses and was used in the past to carry people |
| 3. a coach | C. D. a large closed vehicle with four wheels, pulled by horses, used in the past for carrying passengers, that were used as taxis |
| 4. a hackney-coach | D. a large closed vehicle with four wheels, pulled by horses, used in the past for carrying passengers |
| 5. a wagon | E. a carriage pulled by a horse or horses, used in the past |

Вправа 2. Переклад текстів з реаліями: перекласти текст українською мовою, виокремити реалії, проаналізувати їх тип та застосований прийом перекладу.

- 1) *Elizabeth, easy and unaffected, had been listened to with much more pleasure, though not playing half so well; and Mary, at the end of a long concerto, was glad to purchase praise and gratitude by Scotch and Irish airs, at the request of her younger sisters, who, with some of the Lucases, and two or three officers, joined eagerly in dancing at one end of the room [с. 61];*
- 2) *With such rivals for the notice of the fair, as Mr. Wickham and the officers, Mr. Collins seemed to sink into insignificance; to the young ladies he certainly was nothing; but he had still at intervals a kind listener in Mrs. Philips, and was, by her watchfulness, most abundantly supplied with coffee and muffin. When the card tables were placed, he had an opportunity of obliging her, in return, by sitting down to whist [с. 110].*

Вправа 3. Групові дискусії та презентації: створити групи, які будуть представляти певні культурні контексти; їх завдання – представити та пояснити різні реалії, які характерні для заданої культури.

Вправа 4. Створення словника реалій: студенти мають укласти персональний словник реалій, де будуть перераховані реалії з культур тих мов, які вони вивчають. Також до кожного словникового терміну має бути додане тлумачення й контекст використання.

Вивчення й відпрацювання навичок перекладу реалій має визначну вагу в процесі формування компетентності перекладача. Переклад реалій вимагає розуміння не лише мови, але й культурних відмінностей. Відтак, вправи на відпрацювання перекладу реалій розвивають уважність й аналітичні здібності. Такі вправи націлені на глибоке розуміння контексту й конотацій ужитих слів. Окрім всього іншого, тренувальні вправи приносять поглибленню розуміння культурних аспектів, а значить – точнішому й адекватнішому перекладу.

ВИСНОВКИ

Розвиток міжкультурного спілкування значною мірою вплинуло на формування в перекладознавстві напрямку культуро-орієнтованого перекладу. Услід йому, переклад від простого відтворення змінився на процес відтворення елементів однієї культури на елементи іншої; переклад вже не сприймався як лінгвістичний акт, але як акт міжкультурної взаємодії.

Із розвитком бачення перекладу як міжкультурного акту розвивалися й наукові спроби дослідити й витлумачити його в новому ракурсі. Так, між вченими розійшлися думки стосовно ключових термінів, які знаходяться в основі міжкультурного аспекту перекладацького процесу. Поява терміна «реалія» започаткувала численні спроби витлумачити фундаментальні поняття перекладацького процесу з позицій міжкультурності.

Реалія як термін на позначення культурно маркованої лексеми, вербалізованого елементу культури, й досі не має чіткого визначення. Більше того, в науковій літературі існує ціла низка інших термінів, які мають тотожне або схоже значення. Серед них особливо вирізняються терміни «безеквівалентна лексика», «культурема» й «лакуна». Огляд релевантної наукової літератури дозволив визначити певну спорідненість між безеквівалентною лексикою і реаліями, при цьому лакуни й культурами були визначені як такі, що відносять до інших наукових студій (лінгвістика й культурологія відповідно).

У нашому дослідженні ми визначаємо реалію як слова й словосполучення, які номінують явища, предмети, об'єкти життя, побуту, культури, соціально-історичного розвитку одного народу. Вони є майже невідомими іншому народові; виражають національний/часовий колорит, зазвичай не мають точних іншомовних відповідників, потребують особливого підходу в перекладі; реалії входять у склад безеквівалентної лексики; характеризуються гнучкістю: не втрачаючи статусу, реалії можуть одночасно стосуватися кількох лексичних категорій; основним критерієм відмінності вважаємо їх національну та/або часову конотацію.

Через значний спектр реалій, відсутність єдиного тлумачення, перед транслятологами й досі стоїть завдання класифікації реалій. Низка вчених намагалися запропонувати підходи до типологізації реалій. Аналізуючи найпоширеніші підходи, ми визначили, що типовим підходом є класифікувати реалії за їх денотатом, тобто за об'єктом або явищем, яке вони позначають. Відтак, ми визначили, що класифікація нашого практичного матеріалу включає такі види культурних реалій: номінації адміністративно-територіального устрою, соціально-класової структури суспільства, військові культурні реалії, соціально-культурні історичні реалії, ономастичні культурно марковані лексеми.

Процес відтворення реалій засобами цільової мови безумовно пов'язаний із процесом відтворення потенційної прагматики, яка була закладена в одиницю. Вчені у своїх наукових працях також висувають спроби систематизувати процес відтворення культурної прагматики, який включає етапи створення тексту оригіналу з культурними реаліями, ознайомлення перекладача з ним, відтворення тексту оригіналу цільовою мовою й, нарешті, ознайомлення кінцевого реципієнта з текстом перекладу.

Однак, різні мовні та культурні контексти може спричинити неадекватність перекладу в прагматичному плані. Це призводить до необхідності здійснення прагматичної адаптації тексту перекладу, яка означає адаптацію форми тексту для полегшення сприйняття та досягнення необхідного комунікативного ефекту. Ця адаптація може включати додавання пояснень, опущення або заміну інформації, а також зміни у відповідності до жанрових та стилістичних норм цільової мови.

Окрім проблеми збереження прагматики відтворення реалій також ставить питання до обов'язкових дій перекладача в плані збереження культурної оригінальності. У процесі перекладу нерідко бувають випадки, коли особистість перекладача, використані ним прийоми знецінюють культурну маркованість реалії. У свою чергу, це призводить до втрати оригінальності лексеми. Відтак, вчені переконані, що при перекладі текстів, які містять реалії, перекладач має

чітко розуміти рівень архаїзації реалій, і не відступати від нього в цільовій мові з метою збереження оригінального колориту.

Наше дослідження базується на аналізі перекладацьких прийомів, які перекладач В. Горбатько застосував у перекладі відомого роману *Pride and Prejudice* англійської авторки Дж. Остен. Проаналізувавши вибірку виявлених в тексті реалій та випадків їх перекладу, ми класифікували виявлені уривки за денотатами й розглядали найяскравіші випадки.

З точки зору простоти й найменшої втрати прагматики й оригінальності були диференційовані такі класи культурних реалій: номінації адміністративно-територіального устрою, військові культурні реалії, ономастичні культурно марковані лексеми (антропоніми й топоніми). У цих групах англійських реалій переважно використовувалися некомбіновані перекладацькі прийоми: транскодування, транслітерація, транскрибування, лексичні заміни. Нами також були відмічені випадки генералізації, конкретизації чи опущення, але вони зустрічалися не часто. Натомість реалії на позначення соціально-класової структури суспільства й соціально-культурні історичні реалії вимагали більшої перекладацької уваги в плані збереження прагматики.

Нами також було запропоновано низка типових вправ на відпрацювання майстерності перекладу культурних реалій. Виконання вправ саме з відтворення культурно маркованої лексики необхідна для майбутніх перекладачів для підвищення загального рівня ерудованості, сприятиме кращому розумінню культурного контексту та співвіднесеності культури оригіналу й цільової культури.

Перспективним для нашого дослідження вважаємо подальший аналіз перекладеного тексту з метою визначення загальної перекладацької стратегії форенізації чи доместикації.

Я, Толста Оксана Петрівна , своїм підписом засвідчую, що моя дипломна робота «Культурні реалії як відображення національних особливостей Великобританії 18 століття: перекладацький аспект» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. Під час написання роботи я дотримувалась принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

SUMMARY

The master thesis considers on peculiarities of realias, attributed to the English culture of 18th century, found in the fiction novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen and its Ukrainian translation by V. Horbatko.

The relevance of the present work is determined by the focus of modern translation studies on the study of effective tactics and strategies to reproduce the pragmatic potential of cultural realities adequately.

The purpose of the study was formed within the framework of its relevance. It consisted of the systematic analysis of excerpts from the Ukrainian translation of J. Austen`s novel “Pride and Prejudice”, the description of effective translation techniques for preserving the pragmatism of applied 18th-century realias in the translated text, and the development of typical exercises for teaching work with translation of realities.

The primary objectives of the research defined a series of research tasks involving the following: to provide the definition of the main concepts of the study (a realia, non-equivalent lexis, pragmatics, translation technique); 2) to consider the problem of preserving the pragmatics of realias and its originality in the process of transefrring in the target language; 3) to analyse the text of the novel “Pride and Prejudice” and its Ukrainian translation, as well as to identify and systematise the cultural realias of the 18th century and their translation equivalents; 4) to examine the translation techniques used to reproduce the identified cultural realias; 5) to propose types of exercises for developing translation skills in working with cultural realias.

The present paper concentrates on the cultural realias of the 18th-century English language, revealed in the English novel “Pride and Prejudice”, and the translation techniques used by the translator V. Horbatko to reproduce them in the Ukrainian language.

Methodological base of the study covers the following research methods, which made it possible to fulfil the set scientific tasks: 1) the method of inductive and deductive analysis and synthesis for theoretical generalisation, elucidation of patterns

and concluding; 2) the component analysis method determines the cultural realias, the pragmatic function, and the semantic structure of the identified 18th-century English realias; 3) the method of continuous sampling to select relevant material; 5) the method of operation, classification and systematisation to systematise the identified realias and their translation equivalents; 6) the comparative analysis to compare the variants of reproduction of 18th-century English cultural realias in J. Austen`s novel.

The development of intercultural communication has significantly impacted the emergence of the culture-oriented translation trend in translation studies. As a result, translation changed from a simple reproduction to a process of reproducing elements of one culture into elements of another; translation was no longer perceived as a linguistic act but as an act of intercultural interaction.

The scientific paper rests on recent research in translation studies, where the research attention is paid to the problem of translatability and equivalence of culturally specific terms and phrases, depending on the relationship between translation, language and culture. E. Naida notes that intercultural differences pose a more significant challenge to the translator than interlingual differences. L. Venuti`s position, on the other hand, is that the translator aims to maintain these differences. Instead, the translated text should become a place where the cultural context is revealed and where the reader can perceive cultural differences. M. Snell-Hornby adds that the translatability of a text depends on the extent to which it takes into account the specifics of its own culture.

The further studies deplore on the concept of translatability or untranslatability of terms, related to the concept of “equivalence” or the absence of equivalents between languages. The theory of equivalence is considered by most of translation scientists to play a key role in the study of translation and has traditionally been considered fundamental to the field.

As the vision of translation as an intercultural act evolved, so did the scholarly attempts to study and interpret it from a new perspective. Thus, scholars have differing views on the fundamental concepts underlying the translation process`s intercultural aspect. Thus, the following chapter addresses to the emergence of the concept of

“realia”, that has led to numerous attempts to interpret the fundamental concepts of the translation process from an intercultural perspective.

It should be noted, that the term “realia” is considered to be a term for a culturally shaped lexeme, a verbalised element of culture, though still in need of a clear definition. The paper considers several other terms in the academic literature, having the same or similar meanings. The most prominent are “equivalent-free vocabulary”, “cultural unit” and “lacuna”. A review of the relevant scientific literature has revealed a particular affinity between equivalent vocabulary and realities. At the same time, lacunae and cultural units have been identified as belonging to other scientific studies (linguistics and cultural studies, respectively).

The study gives special attention to the determination of the key term “realia”. The results of the relevant literature exploration defines realias as words and phrases that designate phenomena, objects, objects of life, everyday life, culture, and socio-historical development of a nation. We stress that they are almost unknown to other people; they express national/temporal colour, usually have no exact foreign language equivalents and require a unique approach to translation; realities belong to the non-equivalent vocabulary; they are flexible: without losing their status, realities can refer simultaneously to several lexical categories; the primary criterion for distinguishing them is their national and/or temporal connotation.

The following chapter considers the fact, that due to the wide range of realias and the need for a single interpretation, translators are still faced with classifying realias. Several scholars have tried to propose approaches to typologising these units. By analysing the most common approaches, the paper presents the following results: the typical approach is to classify realities by their denotation, i.e. by the object or phenomenon they denote. Thus, we have determined that the classification of our case study material includes the following types of cultural realities: nominations of the administrative-territorial system, social class structure of society, military, cultural realities, socio-cultural historical realias, and onomastic culturally marked lexemes.

The reproduction process of realias utilizing the target language is undoubtedly connected with the reproduction process of the potential pragmatics embedded in the

unit. In their scientific works, researchers also try to systematise the process of reproducing cultural pragmatics, which includes the stages of creating a source text with cultural realities, familiarising the translator with it, reproducing the source text in the target language and, finally, familiarising the final recipient with the translated text.

The process of reproducing realias through the target language is related to the process of reproducing potential pragmatics embedded in the unit. Scholars have also attempted to systematise the process of reproducing cultural pragmatics, which includes creating a source text with cultural realities, familiarising the translator with it, reproducing the source text in the target language and, finally, familiarising the final recipient with the translation.

Special attention was provided to pragmatic shortcomings in translation due to the different linguistic and cultural contexts. This leads to the need for pragmatic adaptation of the translated text, i.e. adjusting the form of the text to facilitate comprehension and achieve the desired communicative effect. This adaptation may involve the addition of explanations, the omission or substitution of information, and changes following the genre and stylistic norms of the target language.

In addition to the problem of preserving the pragmatics of reproducing realities, the question of the translator's obligatory actions in terms of preserving cultural originality also raises the question of what the translator should do. The scholars believe that when translating texts containing realities, the translator must clearly understand the degree of archaism of the realities and not deviate from it in the target language to preserve the original flavour.

The present reaserach is based on analysing the translation techniques used by the translator V. Horbatko in translating the famous novel *Pride and Prejudice* by the English author J. Austen. After analysing a sample of realities found in the text and cases of their translation, the study classifies the identified passages by denotation and considered the most striking cases.

From the point of view of simplicity and the minor loss of pragmatism and originality, the following classes of cultural realias were distinguished: names of

administrative-territorial structure, military, cultural realias, and onomastic culturally marked lexemes (anthroponyms and toponyms). In these groups of English realias, non-combined translation techniques were mainly used: transcoding, transliteration, transcription, and lexical substitution. We also noted generalisation, specification or omission cases, which were rare. Instead, realias related to the social class structure of society and socio-cultural historical realias required more translation attention in order to maintain pragmatism.

The translational properties of realias denoting the social class structure realias have been investigated. Due to the translational analysis of the translation techniques applied to the reproduction, it can be said that the vast majority of the identified realities of this type were reproduced using the techniques of structural transformation of lexemes, the method of direct equivalent or adequate equivalent. However, there were cases where the translation technique was differentiated according to the context, with additions or omissions in order to preserve the pragmatic potential of the cultural realias used.

The following part concentrates on names of administrative-territorial structure. It should be underlined that administrative-territorial structure were mainly used either the direct equivalent or variations of lexical substitution. In most cases, such choices were agreed, as they preserved the pragmatic potential of the original English realities of Austen's time.

From the findings of the following analysis part, we may conclude, that the military realias in the novel, almost in all cases involved relatively simple translation techniques: transliteration, adequate equivalents and some forms of lexical substitution. There weren't found any cases of critical violation of the pragmatic potential of the identified original realities in the Ukrainian translation.

The analysis of the cases of translation of socio-cultural and historical realias has shown that there is no single approach to the reproduction of this group of English cultural realities. Firstly, the class itself contains a number of subclasses which, accordingly, touch upon the most diverse aspects of English life as portrayed by the author in the novel. Secondly, the original text contained not only single-word lexemes

but also whole sentences, which made it impossible to apply a uniform translation technique. Thirdly, a number of cultural realias found in the original text have no equivalent in Ukrainian. In this case, the translator should carefully consider their pragmatic value for the reader and choose the most appropriate translation technique.

The properties of translation into Ukrainian of onomastic realias were explored as well. To sum up the findings, we should state that, in general, the cases of real-life anthroponyms have been reproduced by means of structural transformations such as transliteration, transcription, or a combination of these. It was noted the appropriacy of usage the technique of the “translator`s note” in the case of the translation of an anthroponym referring to a historical figure. The features of toponyms were analysed as well: the culturally significant realias identified were reproduced in the Ukrainian language by means of structural changes (transliteration, transcription, or a combination of these). In some cases, the technique of using an existing equivalent was used without violating its meaning for the text itself.

The research gives special attention to the importance of translators training, especially in the field of realias translation. Preparation for translating cultural realias is crucial for several reasons. It helps expand translators` cultural knowledge, as these realities may involve elements of culture, history, and traditions that might be unfamiliar. Performing translation exercises enhances vocabulary and facilitates learning new terms and expressions, which is beneficial for future work. The present research suggests involving various practical exercises in translation training curriculum. The recommendations on some types of translational exercises have been offered: a series of typical exercises to develop the ability to translate cultural realias. Exercises in reproducing culturally specific vocabulary are necessary for future translators to increase their general level of erudition and contribute to a better understanding of the cultural context and the correlation between the source and target cultures.

Further study may lead to research of translational strategies, either domestication, or foreignization, used in translations of J. Austen`s novels into Ukrainian.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Л. М., Альбота С. М. Реалії у романі С. Кінга «Аутсайдер»: перекладацький аспект. *Nova filologia*. 2021. Т. 1, № 81. С. 13–18. URL: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-2> (дата звернення: 01.12.2023).
2. Боса А. В. Культуронім як засіб створення кумулятивного образу в художньому тексті (на матеріалі роману Надіма Аслама ‘Maps for Lost Lovers’). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mik_20_12_15_1_21.pdf. (date of access: 30.11.2023).
3. Гаврилюк Х. Ю. Переклади «Енеїди» Івана Котляревського: інтерпретація національної та світової міфології : дис. ... канд. : 10.02.16. Одеса, 2014. 319 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1798>.
4. Дяченко Л. М. Функціонально-семантична характеристика безеквівалентної та фонової лексики сучасної української літературної мови : автореф. дис. ... канд. : 10.02.16. Київ, 1997. 19 с.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів, 1989. 215 с.
6. Кіяниця К. Ю. Відтворення українських історичних реалій у німецькомовних художніх перекладах ХХ - поч. ХХІ ст. : дис. ... канд. : 10.02.16. Київ, 2017. 232 с.
7. Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу : монографія. К. : ВПЦ "Київ. ун-т", 2004. 521 с.
8. Коптілов В. В. Теорія та практика перекладу : навч. посіб. для студ. Київ, 2003. 280 с.

9. Лопушанський Я.М. Рецепція української літератури в німецькомовному світі: (Перша половина ХХ ст.): автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.01.05. Київ, 2000. 19 с.
10. Міненко К. Л. Особливості перекладу безеквівалентної лексики в текстах англомовних ЗМІ: курсова робота. Київ, 2021. 69 с.
URL: <https://ktpmam.kpi.ua/sites/default/files/img/%20Катерина%20Леоні%20Лопушанська.pdf>
11. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі. Монографія. К.: Кондор-Видавництво. 2013. 194 с.
12. Павлик О. Прагматичні аспекти в перекладі. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 2, № 31. С. 191–196. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213877> (дата звернення: 01.12.2023).
13. Подорожна К. До проблеми класифікації реалій та виокремлення історизмів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2014. Випуск 2 (74). С. 271-275.
14. Романюк О. Особливості перекладу реалій. *Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей : збірник наукових статей*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 136 с. С. 110-113.
15. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ, 2006. 344 с.
16. Ткачук Т. І. Realia types and strategies of their translation in frames of cultural translation. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 30(2). С. 105-107.
17. Тупиця О. Безеквівалентна лексика у смисловій структурі поетичного тексту. *Філологічні науки*. 2010. Вип. 2 (5). С. 123–130.
18. Чала Ю. Реалія і культурно маркований знак: термінологічні аспекти перекладознавства. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. 2010. Т. 1, № 89. С. 122–126.

- 19.Чередниченко О. І. Міжкультурні аспекти перекладу. Мовні і концептуальні картини світу. Мови, культури та переклад в контексті європейського співробітництва. К.: КНУТШ, 2001. С. 485-489.
- 20.Шапарь У. В. Відтворення функціональних особливостей українських історико-культурних реалій (на матеріалі енциклопедичних видань) : магістерська дисертація. 2020.
URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/47049/1/Шапарь_дипломна_робота.pdf.
- 21.Шапарь У. В. Відтворення функціональних особливостей українських історико-культурних реалій (на матеріалі енциклопедичних видань) : магістерська дисертація. 2020.
URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/47049/1/Шапарь_дипломна_робота.pdf.
- 22.Швачко С. О. Теорія перекладу: конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2013. 130 с.
- 23.Baker M. In Other Words : A Coursebook on Translation. London and New York : Routledge, 1992. 305 p.
- 24.Bassnett S. Translation studies. London : Methuen, 1980. 159 p.
- 25.Haidenko Y., Serheieva O., Tyschenko M. Pragmatic component as communicative guide in word semantics. *Humanities science current issues*. 2022. Vol. 1, no. 53. P. 173–180. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-25> (date of access: 30.11.2023).
- 26.Hale K. Gaps in Grammar and Culture. *Linguistics and Anthropology: in Honor of C.F.Voegelin*. Jisse: Peter de Ridder Press, 1975. 23 p.
- 27.Harris R. J. Comprehension of pragmatic implications in advertising. *Journal of Applied Psychology*. NY., 1977. P. 603-608.
- 28.Hongwei C. Cultural Differences and Translation. *Meta: Translators' Journal* 44. 1999. С. 121-132.
- 29.House J. Translation: A Multidisciplinary Approach. Springer, 2014. 289 p.

30. Ischenko I. Difficulties while translating realia. Вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2012. Vol. 3, no. 1. P. 273–278. URL: <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2012/1/41.pdf>.
31. Khavkina, O.M., Korin, K.I.. Rendering Ukrainian Historical Realia Into English (Based on “Ukraine: A History” by O. Subtelny) *Transcarpathian Philological Studies*. 2020. 2. P. 107-112.
32. Malyk H. Pragmatics translation: didactic aspects. Pedagogy of the formation of a creative person in higher and secondary schools. 2021. Т. 2, № 77. С. 84–92. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.77-2.16> (дата звернення: 01.12.2023).
33. Nida E. Principles of correspondence. The Translation Studies Reader. 4th ed. Fourth edition. | Abingdon, Oxon; New York: Routledge, 2021. P. 171–185. URL: <https://doi.org/10.4324/9780429280641-21>.
34. Nida Eu. Toward a Science of Translating. Leiden : EJ. Brill, 1964. 331 p.
35. Paluszkiwicz-Misiaczek M. Strategies and Methods in Dealing with Culture Specific Expressions on the Basis of Polish-English Translations of Certain Administrative and Institutional Terms. Theory and Practice in English Studies 3 : Proceedings from the Eighth Conference of British, American and Canadian Studies., Brno: Masarykova univerzita. 2005. URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=7d7642201c01b06a133843821c2363ad857bc1db>.
36. Ping K.. Cultural Presuppositions and Misreading. *Meta*. 1999. (44) 1. № 1. P. 133-143.
37. Reiss K. Type, Kind and Individuality of Text: Decision Making in Translation. *Poetics Today*. Vol. 2 (4). 1981. P. 121-131.
38. Schreiber M. Übersetzung und Bearbeitung : Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs. Tübingen : Narr, 1993. 353 s.
39. Sharifian F., Palmer G. B. Applied Cultural Linguistics: Implications for second language learning and intercultural communication (Converging

- Evidence in Language and Communication Research) / ed. by F. S. (Editor), G. B. P. (Editor). John Benjamins Publishing Co, 2007. 170 p.
40. Snell-Hornby M. Translation Studies : An Integrated Approach. John Benjamins Publishing, 1988. 163 p.
41. Soloshenko O. Language and culture. 2016. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/3987/1/Soloshenko%20%20.pdf>.
42. Thunes M. The concept of 'translation unit' revisited. Bergen Language and Linguistics Studies. 2017. Vol. 8, no. 1. URL: <https://doi.org/10.15845/bells.v8i1.1331> (date of access: 29.11.2023).
43. Translation, History and Culture / ed. by S. B. (Editor), A. L. (Editor). Cassell Academic, 1995. 133 p.
44. Venuti L. The Translator's Invisibility. 2nd ed. London and New York : Routledge, 2008. 319 p.
45. Yuan C. L., Guo, P. Y. The Application of Newmark's Text Typology Theory in Medical Translation. Open Journal of Modern Linguistics. 12. 2022. P. 429-437.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

46. Полковник. Сучасний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/polkovnyk>.
47. Прапорщик. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/praporshhyk>
48. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
49. Фаєтон. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%84%D0%B0%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%BD>.

50. Штаб. Тлумачний словник української мови. URL:
<https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B1>.
51. Assembly. Cambridge Dictionary. URL:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/assembly>.
52. Carriage. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/carriage?q=carriage>.
53. Chaise. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/chaise?q=chaise>.
54. Coach. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/coach_1?q=coach
55. Colonel. Cambridge Dictionary. URL:
[https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/colonel.\]](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/colonel.)
56. Ensign. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/ensign?q=ensign>.
57. Fortnight. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/fortnight?q=fortnight>.
58. Gown. Online Etymology Dictionary. URL:
<https://www.etymonline.com/search?q=gown>.
59. Headquarters. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/headquarters?q=headquarters>.
60. Inch. Oxford Learner`s Dictionaries. URL:
https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/inch_1?q=inch

61. Lady. Oxford Learner`s Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/lady?q=lady>.
62. Parish. Oxford Learner`s Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/parish?q=parish>.
63. Regimental. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/regimental>.
64. Regimental. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/regimental>.
65. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / ed. by M. Baker, G. Saldanha. Third edition. | London ; New York, NY : Routledge, 2019. : Routledge, 2019. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315678627> (date of access: 27.11.2023).

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

66. Остін Дж. Гордість і упередженість / пер. з англ. В. Горбатько. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8568> (дата звернення: 26.10.2023).
67. Austen J. *Pride & Prejudice*. Dalmatian Press, 2007. 400 p.